

Anayasalara Göre Bütçe Hakkının Sınırları Nasıl Değişmektedir? AB ve OECD Ülkelerinin Analizi

Gonca Güngör Göksu¹

REVIEW ARTICLE

Derleme Makalesi

MAKALE BİLGİSİ

Gönderme: 27.06.2024

Düzeltilme : 29.08.2024

Kabul : 09.09.2024

Yayın : 25.12.2024

iThenticate benzerlik oranı: %4

JEL Kodu:

K00, H60, H61

Anahtar Kelimeler:

Anayasa, Avrupa Birliği, Bütçe Hakkı, OECD

Ö Z E T

Modern anayasal hakların kazanılmasında lokomotif rolü üstlenen bütçe hakkı, halkın yöneticilere karşı giriştiği yoğun mücadeleler neticesinde kazanılmıştır ve günümüzde demokratik yönetim biçimlerinin önemli bir unsurunu temsil etmektedir. Bu ana görüşten hareketle, araştırmada Avrupa Birliği ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı üyesi 41 ülkenin anayasasında bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetime yönelik amir hükümlerin detaylı analiz edilmesi ve ilgili ülkelerin anayasalarına göre bütçe hakkının sınırlarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Böylece farklı kamu mali yönetim modellerini ve devlet biçimlerine benimseyen ülkelerde ilgili anayasal hükümler arasındaki benzerlikler ile farklılıkların tespit edilmesi hedeflenmiştir. Araştırmanın amacına ve hedefine ulaşmak için doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Örneklem ülkelerin anayasaları üzerinden ulaşılan nitel verilere tümevarımsal içerik analizi tekniği uygulanmış ve MAXQDA-24 programı kullanılarak veriler hem nicel hale getirilmiş hem görselleştirilmiştir. Araştırmanın özgün tarafı, mevcut ulusal ve uluslararası çalışmalarda tek bir ülke veya küçük bir örneklem grubu üzerinden bütçe hakkıyla ilişkili anayasal hükümler incelenirse de herhangi bir yazılım programından faydalanarak, araştırma konusu hakkında derinlemesine analizler yürütülmemiş olmasıdır. Araştırmanın temel bulgularına göre; farklı devlet biçimlerinin geçerli olduğu ülkelerde anayasal hükümler açısından bazı benzerlikler olmasına rağmen, önemli farklılıklar tespit edilmiştir. Ayrıca Kıta Avrupası modelinin geçerli olduğu ülkelerde bütçe hakkına dair anayasal hükümlerin oldukça kapsamlı olduğu ancak Anglo Sakson modeli uygulayan ülkelerin ilgili hükümlerin kısıtlı olduğu bulgusuna da ulaşılmıştır.

Citation: Güngör Göksu, G. (2024). "Anayasaya Göre Bütçe Hakkının Sınırları Nasıl Değişmektedir? AB ve OECD Ülkelerinin Analizi". *International Journal of Public Finance*. 9(2), 495 – 527.

<https://doi.org/10.30927/ijpf.1506332>

¹ Assoc. Prof. PhD., Sakarya University, Department of Public Finance, Türkiye, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0230-7391>, ggungor@sakarya.edu.tr

How Do the Limits of the Power of the Purse Change According to Constitutions? Analyses of EU and OECD Countries

ARTICLE INFO

Submitted : 27.06.2024

Revised : 29.08.2024

Accepted : 09.09.2024

Available : 25.12.2024

iThenticate similarity score: 4%

JEL classification:

K00, H60, H61

Keywords:

Constitution, European Union, the Purse of the Power, OECD

ABSTRACT

The power of the purse, which played a driving role in the acquisition of modern constitutional rights, was gained due to the intense struggles of the people against the rulers and represented an essential element of democratic forms of government nowadays. Based on this main view, this research aimed to analyse in detail the mandatory provisions on budget, final account, legislative and supreme audits in the constitutions of 41 countries of the European Union and the Organisation for Economic Co-operation and Development and to determine the limits of the power of the purse according to the constitutions of the relevant countries. Thus, it objected to identify the similarities and differences between the relevant constitutional provisions in countries that adopted different public fiscal management models and also forms of government. The document analysis method was preferred to achieve its aim and objective. The inductive content analysis technique was applied to the qualitative data obtained through the constitutions of the sample countries, and the data were both quantified and visualised using the MAXQDA-24 software programme. The research's original side was that, although existing national and international studies examined the constitutional provisions related to the power of the purse in a single country or a small sample group, in-depth analyses have yet to be carried out on the research topic using any software programme. According to the main findings, although there were some similarities in terms of constitutional provisions in countries with different forms of state, significant differences were identified. In addition, the constitutional provisions on the power of the purse were comprehensive in countries where the Continental European model was valid, while the relevant provisions were limited in countries that applied the Anglo Saxon model.

Extended Summary

The power of the purse has been instrumental in securing modern constitutional rights, gained through the people's struggles against rulers, and is an essential component of today's democratic forms of government. In general terms, the power of the purse refers to the annual authorisation by the legislative branch for the executive branch to collect public revenues and make public expenditures. It also encompasses the right of citizens to scrutinise how the taxes they pay are utilised. Constitutions are now recognised as guarantors of modern public budget systems and budgeting principles. It is unthinkable that the state budget, one of the most critical public finance instruments, should remain outside the constitution. The power of the purse is fundamentally held by the nation in representative democracies and is established as a fiscal institution in constitutions. The legislature's authority to modify the budget proposal while discussing and approving the budget on behalf of the nation is the primary factor that influences the parliament's ability to exercise the power of the purse. The constitution should regulate the legislature's right to have a say in the budget proposal. As a natural outcome of the power of the purse, it is a constitutional necessity for the legislature to sanction the state budget, thereby authorising the executive to collect revenues and make expenditures.

Based on this main view, this research aimed to analyse in detail the mandatory provisions on budget, final account, legislative and supreme audits in the constitutions of 41 countries of the European Union and the Organisation for Economic Co-operation and Development and to determine the limits of the power of the purse according to the constitutions of the relevant countries. Thus, it objected to identify the similarities and differences between the relevant constitutional provisions in countries that adopted different public fiscal management models and also forms of government. The document analysis method was preferred to achieve its aim and objective. The inductive content analysis technique was applied to the qualitative data obtained through the constitutions of the sample countries, and the data were both quantified and visualised using the MAXQDA-24 software programme. The research's original side was that, although existing national and international studies examined the constitutional provisions related to the power of the purse in a single country or a small sample group, in-depth analyses have yet to be carried out on the research topic using any software programme.

According to the study's main findings, a country's legal system can directly impact the constitutional boundaries of the power of the purse. Although there are some similarities in terms of constitutional arrangements in countries with different forms of governance, there are significant differences between countries. The deliberation of income and spending projections, which form the foundation of fiscal authority in parliament, and the approval of the budget legislation by deputies representing the public's voice, emerges as a universal principle across all constitutions. The study's sample mainly includes unitary states with dominant centralism, and as a result, more quantitatively coded sections were found in the constitutions of these countries. It suggests that unitary states have more detailed regulations related to the power of the purse in their legislation.

In addition, the regulations on the power of the purse are pretty comprehensive in the Continental European countries, while they are more limited in the constitutions of Anglo Saxon countries. Because the countries with a Continental European legal system and a detailed constitution have specific regulations on the power of the purse. In terms of the case of Turkey, Article 160 of the 1982 Constitution of the Republic of Turkey outlines the duties of the Turkish Court of Accounts. Furthermore, Article 161 provides detailed information about the enactment and audit of the budget and other regulations related to the power of the purse. These articles include parliamentary discussions and adopting the central government's budget and final account law proposals. It also specifies the basic rules to be followed in the discussion of budgets in the General Assembly, official deadlines, conditions of temporary and supplementary budgets, the upper limit of appropriations, limits of appropriations that cannot be exceeded by presidential decree, essential features of the state budget, preparation of the general conformity declaration, as well as the duties of the Turkish Court of Accounts.

1. Giriş

Bütçe hakkı, anayasal hakların gelişiminde mühim bir role sahiptir ve diğer anayasal hakların edinilmesinde öncü olmuştur. Anayasalarda güvence altına alınan bütçe hakkı; devletin hangi hizmetlere ne kadar kaynak ayırdığını ve bu harcamalar için vatandaşlara hangi yükümlülükler getireceği konusunda, vatandaşların veya onun adına karar vermeye yetkili organların söz sahibi olmasıdır (Yılmaz & Biçer, 2010: 202). Başka bir tanımla, kamu gelirlerinin tahsili ile kamu harcamalarının yapılması için her yıl yasama

organı tarafından yürütmeye yetki verilmesi ve vatandaşların ödediği vergilerin nereye ve nasıl harcandığını sorgulama hakkına sahip olmasıdır (Selen ve Tarhan, 2015: 2). Demokratik sistemlerde bütçe hakkı dört temel aşamadan oluşmaktadır: (i) Kamu gelir kaynaklarının yasama onayından geçmesi ve bütçenin gelir kısmının hukuki statüye kavuşması, (ii) Kamu giderlerinin meclis onayından geçmesi ve bütçenin gider kısmının hukuki statüye kavuşması, (iii) Gelir ve gider tahminlerinin her yıl yasama organı tarafından kabul edilmesi ve (iv) Bütçenin uygulama sonrası hesap verme yükümlülüğü gereği denetlenmesidir (Edizdoğan & Çetinkaya, 2023: 23-24).

Bütçe hakkı, temsili demokrasilerde esas olarak millete aittir ve anayasalarda mali bir kural olarak düzenlenmiştir (Kıral & Akdemir, 2019: 122). Millet adına bütçenin görüşme, onaylama ve kabul edilmesi aşamalarında yasama organının, geçerli hükümet sistemine bağlı olarak bütçe tasarısında veya teklifinde değişiklik yapabilme yetkisine sahip olması, yasama organının bütçe hakkını kullanma kapasitesini etkileyen birincil unsurdur (Şahin İpek, 2017: 81). Özellikle Westminster tipi (ABD, Avustralya, Birleşik Krallık, Kanada, Yeni Zelanda) sistemlerde yasamanın bütçe üzerinde değişiklik yapma yetkisi yaygındır (Wehner, 2006: 771). Bu nedenle yasama organının bütçe önerisi üzerindeki belirleyici olması ülkelerin anayasalarında düzenlenmiş olması önemlidir. Diğer bir ifadeyle bütçe hakkının doğal bir sonucu olarak, yasama organının bütçeyi² görüşmesi, onaylaması ve kabul etmesi, böylece yürütme organına gelirleri tahsil etme ve harcama yapma yetkisi vermesi anayasanın bir gereğidir (Avcı, 2015a: 71).

Dünyada ilk defa 1215 yılında Magna Carta Libertatum (Büyük Özgürlükler Sözleşmesi) ile temeli atılan bütçe hakkının günümüzde kuvvetler ayrılığı ile yakından ilişkisi bulunmaktadır. Çünkü bütçe sürecinde yasama ve yürütme organları arasındaki anayasal yetki ayrımı, bütçe hakkının etkin kullanımını belirleyebilen etkili bir faktördür. Yumuşak kuvvetler ayrılığı olarak bilinen parlamenter sistemde, bütçe hakkını kullanan yasama organıdır (Özvar, 2021: 75) ve bütçenin onaylanması siyasal anlamda yürütmeye sunulan bir güven olarak değerlendirilmektedir. Sert kuvvetler ayrılığı sisteminin geçerli olduğu başkanlık sisteminde ise bütçe, en az başkan kadar hâkimiyeti bulunan meclisin denetim-denge mekanizması kapsamında başkana karşı kullandığı en etkili araçlardan biridir ve yasama organı, bütçe üzerinde daha fazla belirleyici olabilmektedir (Küçükaycan & Çelikay, 2019: 336; Narter, 2012: 44). Bununla birlikte bir ülkede geçerli olan hukuk sistemi veya devlet biçimi de bütçe hakkının anayasal sınırlarını belirleyebilmektedir. Kazuistik anayasal anlayışa sahip Kıta Avrupası hukuk sisteminin geçerli olduğu ülkelerde anayasal hükümlere daha detaylı yer verilirken, çerçeve anayasalara sahip Anglo Sakson hukuk sisteminin geçerli olduğu ülkelerde ise anayasal hükümler kısıtlıdır (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 94-98). Ayrıca üniter ve federal devlet açısından değerlendirildiğinde üniter devletlerde tek bir anayasa yürürlükte olmasına rağmen, federal devlet biçiminde ikili hukuk sistemi geçerlidir ve federe devletlerin kendi anayasaları olabilmektedir (Gözler, 2016: 66). İkili hukuk sisteminde federal hukukun üstünlüğü ve önceliği geçerli olsa da (Kaboğlu, 2011: 165) federe devletler, birincil

² Araştırmada bütçe kavramı ile öncelikle devlet bütçesi kast edilmektedir.

anayasa hükümlerine aykırı olmamak koşuluyla kendi anayasalarında mali haklarını düzenleyebilmektedir.

Demokrasilerde bütçe hakkı bağlamında denetim kavramının önemli rolü bulunmaktadır. Çünkü denetim, yetki devri ile gerçekleştirilen faaliyetlerin takibini ve bu yetkinin önceden belirlenmiş sınırlar çerçevesinde kullanılmasını desteklemektedir (Narter, 2012: 39). Anayasadan aldığı yetkiye dayalı olarak bütçe, yasamanın yürütmeyi denetleme araçlarından biridir ve yasama organı bu yetkisini kullanırken gelir ve gider tahsisi aracılığıyla bürokrasiyi de denetlemektedir (Bağlı, 2012: 520). Bütçe hakkı gereği yürütme organına kamu gelirlerini tahsil etme ve kamu giderlerini gerçekleştirme yetkisini veren yasamanın, kamu kaynaklarını kullananlardan hesap sorması, kesin hesap denetimi aracılığıyla mümkündür (Akbeş ve Gök, 2020: 281). Ayrıca yüksek denetim kurumları, kamu harcamalarında düzenlilik denetimlerine ek olarak paranın karşılığının alınması, diğer bir ifadeyle kaynakların etkin, verimli ve ekonomik kullanılmasını gözetmekte ve denetlemekle de sorumludur (Rahman & Mohsin, 2022: 1233).

Günümüzde anayasalar çağdaş kamu bütçe sistemlerinin ve bütçeleme ilkelerinin garantör unsurlarından biri olarak kabul görmektedir ve kamu maliyesinin en önemli araçlarından biri olan bütçenin anayasa dışında kalması doğru değildir (Avcı, 2015b 132). Araştırmada farklı kamu mali yönetim modellerini ve devlet biçimlerini benimsemiş, modern liberal demokrasi anlayışının hâkim olduğu Avrupa Birliği (AB) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'na (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD) üye gelişmiş ve gelişme yolundaki ülkelerin anayasalarında bütçe hakkının sınırlarının tespit edilmesine odaklanılmıştır³. Hakların ve özgürlüklerin sınırlarının olması, devletin ile toplumun varlığı ve sürekliliği için önemlidir (Gözler, 2016: 143; 2019: 283). Pozitif hukuk ekseninde anayasalar çerçeve sınırları oluşturmaktadır (Kaboğlu, 2011: 251). Hakların anayasalarda sınırlarının belirlenmesi, yasa koyucuya yetkilerini keyfi ve gelişigüzel kullanabileceği geniş bir takdir alanı bırakmamak ve siyasi iktidarı da temel haklar üzerinde bir tehdit unsuru haline getirmemek için kritiktir (Dikmen Caniklioğlu, 2001: 462). Bu görüşten hareketle, yasama organı tarafından bütçe hakkının kullanım yetkisinin net olması ve yürütme organının da bütçenin uygulanması aşamasında uyması gereken temel kurallara ait sınırların çizilmiş olması, araştırmanın motivasyonunu oluşturmuştur.

Araştırmada önemli diğer bir husus; Birleşik Krallık'ta yazılı bir anayasa yürürlükte olmamasına rağmen, mali düzenlemelerin yer aldığı 1911 tarihli Parlamento Yasası'nın mali haklarla ilgili maddeleri analizlere dahil edilmiştir. Çünkü tarihte bütçe hakkının temelini Magna Carta ile atılması nedeniyle Birleşik Krallık'ı analizlere dahil etmenin yerinde olacağı düşünülmüştür. 1911 tarihli Yasa, Magna Carta⁴'yü esas alarak

³ Örneklemeye dahil ülkeler; sadece AB'ye (Bulgaristan, Hırvatistan, Malta, Romanya) veya OECD'ye (örn., Türkiye, Kosta Rika; Şili, Yeni Zelanda ve diğerleri) ya da hem AB'ye hem de OECD'ye (örn., Almanya, Avusturya ve diğerleri) birlikte üyedir. Uluslararası politik nedenlerden dolayı İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi örneklemiden çıkartılmıştır. Örneklemi oluşturan 41 ülkenin listesi Tablo 2'de sunulmuştur.

⁴ 1215 tarihli Magna Carta Sözleşmesi, 2013 yılına kadar içinde bulunduğu dönemin gelişmelerine uyumlu olarak revize edilmiştir. Sözleşmedeki mali düzenlemeler, günümüzde 1911 tarihli Parlamento Yasası ile uygulanmaktadır.

hazırlanmış ve yasanın “Lordlar Kamarası'nın Mali Hesaplara İlişkin Yetkileri (Powers of House of Lords as to Money Bills)” başlığında, ülkede yürürlükte olan gelir ve gider tahminlerine ilişkin temel hukuki düzenlemelere yer verilmiştir. Araştırmanın içeriği şu şekildedir: Bir sonraki başlık, konuyla ilgili ulusal ve uluslararası literatür taramasını içermekte ve araştırmanın orijinal yönünü ortaya koymaktadır. Üçüncü bölümde ise araştırmanın metodolojisi detaylı olarak sunulmuştur. Ayrıca bu bölüm verilerin analiz edilmesini ve ulaşılan bulguların yorumlanmasını da kapsamaktadır. Son bölümde ise sonuç ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

2. Literatür Taraması

Ulusal literatürdeki çalışmalar çoğunlukla Türkiye özelinde bütçe hakkının gelişimine ve kullanımına odaklanmıştır ancak farklı ülkeleri araştıran sınırlı sayıda çalışma da mevcuttur. Uluslararası literatürde ise bireysel ülkeleri veya ülke gruplarını içeren bütçe hakkı konulu çalışmaların olduğu tespit edilmiştir. Tablo 1 ulusal ve uluslararası literatürün özetini sunmaktadır.

Tablo 1. Ulusal ve Uluslararası Literatür Özeti

Yazar(lar)	Araştırmanın Konusu
Akbey (2024: 1)	Magna Carta'nın vergilendirme yetkisini sınırlayan ve bütçe hakkına ilişkin ilk yazılı belge olup olmadığının tartışılması
Yürükoğlu & Kırıcı Çevik (2023: 2-3)	19 OECD ülkesinde, demokratik yönetim anlayışının bütçe sürecine etkisi
Çetinkaya (2022: 133); Doğan Özer (2022: 683); Ergen (2020: 239); Narter (2012: 35)	Osmanlı Devleti'nden günümüz Türkiye'sine kadar geçen süreçte bütçe hakkının gelişiminin anayasal incelenmesi
Kaymaz (2022: 467); Akbey & Gök (2020: 279); Şahin İpek (2017: 69); Konukman (2015: 24); Cilavdaroğlu & Ekici (2013: 59); Yılmaz & Biçer (2010: 201)	Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bütçe hakkının kullanımı
Güneş (2022: 95)	1996-2020 arasında Türkiye'de merkezi yönetim bütçe gelir ve giderlerinin doğru tahmin edilmesi ve bütçe hakkı ilişkisi
Çeliker (2022: 565); Türer (2022: 596); Karaer (2022: 612)	23 ülkenin anayasasında bütçe, kesin hesap, dış denetim, gelir düzenlemeleri
Sapankaya & Tandırcıoğlu (2022: 297)	Üniversite öğrencilerinin bütçe hakkı algısının analizi
Özvar (2021: 99); Doğan & Şentürk (2017: 353); Gölçek (2014: 132)	ABD, Fransa, İngiltere ve Meksika'da bütçe hakkının tarihsel gelişimi

Akbey (2020: 1); Küçükaycan & Çelikay (2019: 330)	Türkiye’de başkanlık hükümet sisteminin bütçe hakkı üzerine etkileri
Durdu (2020: 49)	Arjantin, Brezilya, Ekvator, Kosta Rika, Peru, Şili ve Türkiye’de bütçe hakkının kullanımı
Kıral & Akdemir (2019: 107)	Bütçe hakkı bağlamında ödenek aktarma işlemleri ve yürütmenin ödenek aktarmalarındaki yetkisinin sınırları
Altun (2019: 1045)	Kamu kurumlarında mali disiplin ve bütçe hakkına etkisi
Avcı (2015a: 69)	Farklı hükümet sistemlerinde bütçe hakkının kullanım esasları
Avcı (2015b: 131)	26 AB ülkesinin anayasalarında bütçeye ilişkin düzenlemeler
Selen & Tarhan (2015: 1)	Bürokratların bütçe gücü algısı, farkındalık düzeyi ve toplumun bütçeleme süreçlerine katılımını etkileyen faktörlerin tespiti
Çiçek & Dikmen (2015: 83)	Osmanlı Devleti’nde bütçe hakkının incelenmesi
Rahman & Mohsin (2022: 1217)	Bangladeş Millet Meclisi’nin bütçe sürecindeki rolü
Musa (2021: 1)	Endonezya’da bütçe sürecinde başkan ve temsilciler meclisi arasındaki ilişki
Cromien (2018: 65)	İrlanda’da bütçe hakkının etkinliği için 1970 sonrası mali disiplin kuralları
Niu & Lin (2020: 274)	Çin’in Guangzhou eyaletinde çevrimiçi bütçe denetim sistemi ve yerel halk kongrelerinin bütçe denetimlerine etkisi
Lu & Xue (2011: 351)	Çin’de hesap verebilirlik ile bütçe hakkı arasındaki ilişkisi
Zarei vd. (2022: 686)	31 ülkede ulusal kültür, kamu kurumları ve bütçeleme ilişkisi
Stapenhurst vd. (2019: 119)	60 ülkede yasamanın bütçe denetiminde etkinliğini ölçmek için endeks geliştirilmesi
Wehner (2006: 767)	36 ülkede yasamanın mali denetim kapasitesini karşılaştırmak için endeks geliştirilmesi

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

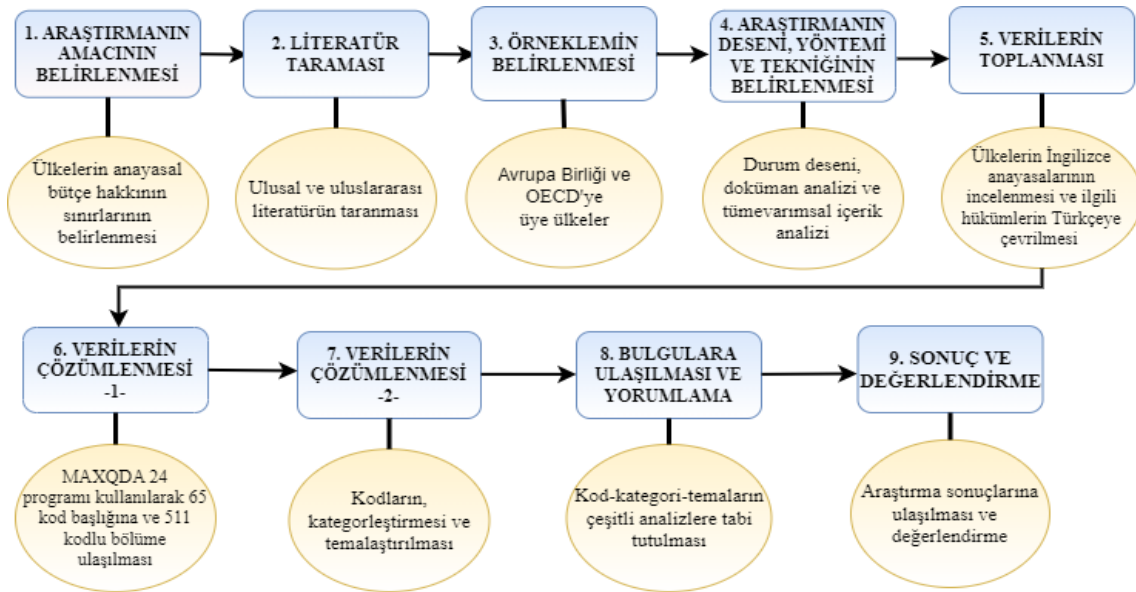
Bu araştırmanın literatürdeki çalışmalardan ayrılan kısmı; farklı kamu mali yönetim modellerini ve devlet biçimlerini benimsemiş, modern liberal demokrasi anlayışının hâkim olduğu AB ve OECD’ye üye 41 ülkenin anayasasında bütçe, kesin hesap, yasama denetimi ve dış denetime dair amir hükümlerin detaylı olarak incelenmesi ve anayasal sınırlar çerçevesinde vatandaşların temel haklarından olan bütçe hakkına yönelik kuralların karşılaştırılmasıdır. Literatürdeki az sayıda çalışma tek bir ülke veya küçük bir örneklem grubu üzerinden bütçe ile ilgili anayasal hükümlere odaklansa da büyük bir örneklem grubunu içeren derinlemesine incelemeler henüz yürütülmemiştir. Araştırmanın diğer bir farkı ise nitel verilerin kapsamlı, derinlemesine analiz edilmesi ve

anayasalar arasındaki bağlantıların ortaya çıkartılması için bilgisayar yazılım programının tercih edilmesidir.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın amacına ulaşmak için nitel veri toplama yöntemlerinden doküman (belgesel) analizi ile mevcut kayıt ile belgeler incelenmiş ve ihtiyaç duyulan verilere ulaşılmıştır. Doküman analizi, basılı veya elektronik kaynakların derlenmesi ve değerlendirilmesi aşamalarında yapılan bir dizi işlemi kapsamaktadır. Yöntemin özünde, araştırılmak istenen olgu(lar) hakkında yazılı resmi ya da özel kayıtların toplanması ve sistematik incelenmesi bulunmaktadır (Sak vd., 2021: 229; Yıldırım & Şimşek, 2021: 189). Ayrıca araştırmada doküman analiz yöntemi tekniklerinden tümevarımsal içerik analiz tekniğinden faydalanılmıştır. Böylece verilerden hareketle bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetimine dair amir hükümler kodlara ayrıldıktan sonra kategorilere ve temaya göre tasnif edilmiştir. Şekil 1’de araştırma süreci aşamaları sunulmuştur.

Şekil 1. Araştırmanın Süreci

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.1. Araştırmanın Deseni

Araştırmanın deseni, bir olay ve bağlam arasındaki belirsizliği açığa çıkarmayı hedefleyen durum çalışmasıdır. Durum çalışmasında çok boyutlu veri toplama araçları (örneğin; doküman analizi vb.) kullanılmaktadır. Bu desen durumların tek başına ve karşılaştırmalı bir şekilde tanımlanması ve yorumlanması için tercih edilmektedir (Yıldırım & Şimşek, 2021: 70). Diğer bir ifadeyle durum çalışması; bir veya birden fazla durumun, olayın, sosyal bir grubun veya birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine

incelendiği nitel araştırma deseni olup, ulaşılan verilerin analizi betimsel veya içerik analizi aracılığıyla yapılmaktadır (Yeşilbaş Özenç, 2022: 58). Araştırmada aynı durumun farklı ülkeler arasında karşılaştırılması, anayasal bütçe hakkına dair hükümler arasındaki bağlantıların derinlemesine incelenmesi ve ilişkilerin ortaya çıkartılmasına odaklanılmıştır.

3.2 Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Araştırmada bütün ülkelerin anayasalarının incelenmesinin mümkün olmaması nedeniyle, örneklem olarak AB ve OECD'ye üye ülkelerin seçilmesine karar verilmiştir. Çünkü bu ülkeler; demokratik yönetim şeklini benimseme, piyasa temelli ekonomi modeli uygulama ve sürdürülebilir kalkınma ile büyümeyi teşvik etmeye yönelik politika standartları geliştirmede işbirliği yapma gibi ortak özelliklere sahiptir. Örneklem belirlendikten sonra verilerin elde edilmesi için ülkelerin anayasalarının İngilizce metinlerine ulaşılmış ve analize dahil edilecek anayasa maddeleri Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu aşamada araştırma konusunu oluşturan maddelerin analizlere sehvem dahil edilmemesi ihtimaline karşı önlem olarak Karşılaştırmalı Anayasalar Projesi (Comparative Constitutions Project)⁵ çıktılarını ve araştırmacı tarafından ulaşılan anayasa maddeleri karşılaştırılmıştır. Böylece veri kaybının önlenmesi için çapraz kontroller yapılmıştır. Tablo 2'de ilgili ülkelerin anayasalarında bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetimine dair amir hükümlerin açıklandığı kısım, bölüm, madde bilgisi sunulmuştur.

Tablo 2: Analize Dâhil Edilen Anayasa Kısım/Bölüm/Madde Bilgisi

Ülke	Kısım/Bölüm/Madde	Ülke	Kısım/Bölüm/Madde
ABD	Kısım 7	Almanya	Madde 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115
Avusturya	Madde 13, 51, 51a, 51b, 51c, 51d, 121	Avustralya	Madde 53, 54, 56, 97
Belçika	Madde 39bis, 174, 180	Bulgaristan	Madde 84, 97, 91, 106
Çek Cumhuriyeti	Madde 33, 42, 44, 97	Danimarka	Madde 42, 45, 46, 47
Estonya	Madde 65, 87, 106, 110, 115, 116, 117, 118, 119, 133	Finlandiya	Madde 39, 46, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90
Fransa	Madde 34, 39, 40, 47, 47-1, 47-2	Güney Kore	Madde 54, 55, 56, 57, 89, 97
Hırvatistan	Madde 53a, 80, 91, 104, 110	Hollanda	Madde 65, 76, 105
Birleşik Krallık	Bölüm 2 Madde 1-2-3	İrlanda	Madde 17, 21, 22, 28, 33

⁵ Karşılaştırmalı Anayasalar Projesi hakkında daha fazla bilgi için bkz.

<https://comparativeconstitutionsproject.org/>

İtalya	Madde 72, 75, 81, 97, 100, 103	İspanya	Madde 66, 75, 134, 135, 136
İsveç	Kısım 3: Bölüm 2 Madde 2, Ek Hüküm 3.2.1, 3.2.1-2, 3.2.3; Bölüm 4 Ek Hüküm 4.6.2; Bölüm 5 Madde 5, 10, 12, Ek Hüküm 5.12.1; Bölüm 7 Madde 8a; Kısım 9: Bölüm 1 Madde 1; Bölüm 2 Madde 2; Bölüm 3 Madde 3; Bölüm 4 Madde 6; Bölüm 5 Madde 7	İsviçre	Madde 126, 156, 159
İzlanda	Madde 28, 41, 42, 43	Japonya	Madde 60, 73, 86, 87, 88, 90
Kanada	Madde 53, 54, 91	Kolombiya	Madde 200, 268, 346, 348, 359, 354
Kosta Rika	Madde 177, 178, 179, 180, 181, 182	Letonya	Madde 66, 73, 87
Litvanya	Madde 67, 94, 128, 130, 131, 132	Lüksemburg	Madde 43, 104, 105
Macaristan	Madde 1, 2, 3, 8, 36, 37, 43	Malta	Madde 102, 103, 104, 105, 108
Meksika	Madde 74	Norveç	Madde 75
Polonya	Madde 146, 203, 204, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226	Portekiz	Madde 105, 106, 107, 115, 161, 162, 164, 165, 167
Romanya	Madde 65, 111, 137, 138, 140	Slovakya	Madde 80, 86, 119
Slovenya	Madde 90, 148, 150	Şili	Madde 78, 80, 146, 196
Türkiye	Madde 73, 160, 161	Yeni Zelanda	Madde 22
Yunanistan	Madde 64, 75, 79, 98		

Not: Birçok ülkenin anayasalarında madde numaraları bir rakamından başlayarak sırayla eklenmiştir. Sayfa sınırı nedeniyle bu ülkelerin anayasalarındaki kısım ve bölüm numaraları tabloda sunulamamıştır. Ancak İsveç Anayasası'nda her kısımdan itibaren madde numaraları yeniden bir rakamından başlamaktadır. ABD Anayasası'nda doğrudan devlet bütçesiyle ilgili herhangi bir düzenleme mevcut değildir. Ancak devlet bütçesinin aynı zamanda bir kanun olması sebebiyle ülkede yıllık bütçe diğer kanunlara benzer şekilde Temsilciler Meclisi ve Senato'da görüşülüp, onaylanmaktadır.

Kaynak: İlgili ülkelerin anayasaları dikkate alınarak, yazar tarafından hazırlanmıştır.

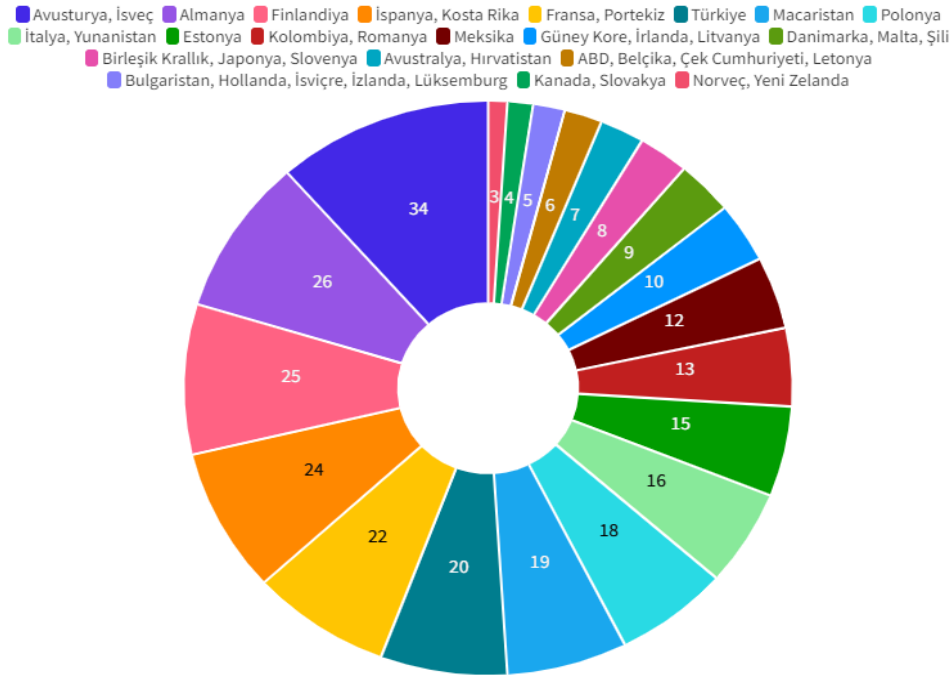
3.3. Verilerin Çözülmesi

Bütçe hakkı sınırlarının belirlenmesi için bu alt başlıkta veriler çözümlenmiştir. Verilerin çözümlenmesinde birinci aşamada araştırmaya konu olan anayasaların amir hükümler kodlara ayrılmıştır. İkinci aşamada ise kodların birlikte oluşumundan hareketle ortak kategoriler ve ana tema belirlenmiştir. Kodlar⁶, kelime gruplarını sınıflandırmak

⁶ Kod; metne dönüştürülen verinin kendi içinde bölünen anlamlı parçalarıdır. Bu doğrultuda kodlama ise analiz edilecek metnin küçük bilgi kategorileri altına toplanarak, farklı veri tabanlarından gelen kanıtların araştırılması işlemidir.

veya gruplandırmak için başvurulan semboller ya da araştırma sorusuyla ilgili kavramlardır (Şimşek & Yıldırım, 2021: 270-271). Birinci aşama tamamlandığında 65 kod altında toplam 512 kodlu bölüme ulaşılmıştır. Bu bulgu, bir ülkenin anayasasında aynı koda birden fazla defa atıfta bulunulduğunu göstermektedir. Örneğin analizlerde “Resmi Süreler” bir kod olarak tanımlanmıştır. T.C. 1982 Anayasası’nın 161. maddesinde merkezi yönetim bütçe kanun teklifinin meclise sunulması, görüşülmesi, kesin hesap kanun teklifinin ve genel uygunluk bildirimini de meclise sunulması konularında resmi süreleri içeren düzenlemeler dört ayrı bentte açıklanmıştır. Benzer durum diğer incelenen birçok ülke veya kod için geçerlidir. Şekil 2’de ülkelere göre kodlu bölüm sayısı sunulmuştur.

Şekil 2: Ünelere Göre Kodların Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

En fazla kodlama işlemi 34 kodlu bölümle Avustralya ve İsveç anayasaları temelinde yapılmıştır. Bu bulgu iki ülkenin anayasasında bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetim konularında en detaylı düzenlemelerin olduğu anlamına gelmektedir. Grafik 1’e göre analiz edilen birçok ülkenin anayasası ekonomik ve mali konulara ilişkin ayrıntılı hükümler içermektedir. Bu açıdan söz konusu anayasalar, mali anayasacılığın modern örnekleri olarak gösterilebilir (Avcı, 2015b: 132). Diğer taraftan, bütçe hakkına ilişkin en dar kapsamlı düzenleme üç kodlu bölümle Norveç ve Yeni Zelanda’ya aittir. 1982 tarihli T.C. Anayasası’nın ilgili hükümleri analiz edildiğinde, 16 kod başlığında toplam 21 kodlu bölüme ulaşılmıştır. Ülkemizde 2017 yılında Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişle birlikte bütçe hakkı ile ilişkili düzenlemeler 73. ve 161. maddede detaylı olarak açıklanmaktadır. Diğer bir ifadeyle, ilgili maddede bütçe hakkının yasama ve

yürütme organları arasında vekâleten kullanımındaki yetki paylaşımı ve devlet bütçesinin onaylaması ile denetlemesi aşamalarında yasamanın belirleyici olma hakkı açıklanmaktadır (Küçükaycan & Çelıkay, 2019: 353). Tablo 3'te araştırmada ulaşılan kategorilerin içeriği ve önemi açıklanmaktadır.

Tablo 3: Kategorilerin Açıklaması ve İçeriği

Kategori	Açıklama ve İçerik
Bütçe İlkeleri	Bütçe ilkeleri; bütçelerin hazırlık, görüşme, onaylama, kabul, uygulama ve denetim aşamalarında uyulması gereken temel kurallar bütünüdür. Birçok ülkenin anayasasında ilgili ilkeler amir hüküm altına alınmıştır. Bu kategori 13 kod içermektedir.
Bütçe Türleri	Bütçelerin zamanında yürürlüğe girmemesi, ödeneklerin yetersiz kalması veya olağanüstü durumlarda geçerli olacak bütçe uygulamalarından oluşmaktadır. Bu kategori 4 kod içermektedir.
Denetim	Kamu kaynaklarını kullanan yürütmenin, uygulama sonrası hesap vermesi için yasama ve yüksek denetimine dair anayasal amir hükümlerden oluşmaktadır. Bu kategori 5 kod içermektedir.
Diğer Sorumlular	Bütçelerin hazırlık, görüşme, onaylama, uygulama ve denetim aşamalarında, yasama veya yürütme bünyesinde oluşturulan komisyon veya başkanlıkların görevlerine yönelik amir hükümlerdir. Bu kategori 5 kod içermektedir.
Gelir Düzenlemeleri	Bütçe gelirlerinin tahsiline ve kullanımına yönelik anayasal amir hükümlerdir. Bu kategori 4 kod içermektedir.
Kapsam ve Özellikler	Bütçelerin temel özelliklerini, işlevlerini ve kapsamını ilgilendiren anayasal amir hükümlerdir. Bu kategori 5 kod içermektedir.
Ödenek Düzenlemeleri	Kamu idarelerine tahsis edilecek ödeneklerin üst sınırlarını ve kullanım koşullarını içeren anayasal amir hükümlerdir. Bu kategori 8 kod içermektedir.
Süreler	Bütçenin hazırlık, görüşme, onaylama, kabul ve denetim aşamalarında yasamanın, yürütmenin veya denetim kurumlarının dikkat etmesi gereken tarih veya sürelerdir. Bu kategori 4 kod içermektedir.
Yürürlüğe Girme	Bütçeler yürürlüğe girmeden önce uyulması gereken temel kurallar ve izlenmesi gereken aşamalara yönelik amir hükümlerdir. Bu kategori 7 kod içermektedir.
Yürütmenin Başının Yetkileri ve Sınırları	Farklı hükümet sistemlerinde yürütmenin başı olan cumhurbaşkanı veya devlet başkanının bütçe üzerindeki yetkilerine dair amir hükümlerdir. Bu kategori 4 kod içermektedir.
Ek Düzenlemeler	İlk 10 kategoriyi oluşturan 59 kod altında sınıflandırılması uygun görülmeyen ve devlet bütçesiyle ilgili anayasal kurallardır. 6 kod içermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

3.4. Bulguların Yorumlaması

Yasama organının kamu gelirleri ile harcamalarını belirlemesi ve bütçeyi onaylayıp denetlemesi bütçe hakkının temelini oluşturmaktadır (Yılmaz & Biçer, 2010: 204). Bu nedenle anayasalarda en sık düzenleme yapılan konular arasında; devlet bütçelerinin mecliste görüşülmesi, onaylanması, kabul edilmesi ve denetlenmesi yer almaktadır. Bununla birlikte ülkelerin anayasalarda bütçe ilkeleri, bütçenin özellikleri ve

kapsamı, denetim, ödenek ve gelir düzenlemeleri, resmi süreler ve bütçe türleri gibi başka birçok kural da hüküm altına alınmıştır. Hangi kodlara en fazla atfın yapıldığını sunmak için kodlu bölümlerin frekans değerleri Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 4: Kodlu Bölümlerin Frekans Değerleri

Kategori	Kodlar	Sayı	Yüzde	Kategori	Kodlar	Sayı	Yüzde	
Bütçe İlkeleri (% 16,45)	Yıllık	19	3,72	Yürürlüğe Girme (%20,75)	Mecliste Görüşme, Onaylama ve Kabul	59	11,55	
	Mali Disiplin	12	2,35		Yürütmenin Yasamaya Sunması	31	6,07	
	Birlik ve Genellik	11	2,15		İkinci Meclisin Yetkileri	9	1,76	
	Çok Yıllı Bütçeleme	9	1,76		Yürütmenin Onayı	2	0,39	
	Denk Bütçe	7	1,37		Kraliyet Onayı	2	0,39	
	Mali Saydamlık	7	1,37		Resmi Gazete vb. Dokümanlarda Yayınlama	2	0,39	
	Hesap Verebilirlik	5	0,98		Kralın Bütçe Tasarısını Sunabilmesi	1	0,20	
	Maastricht Kriterleri	5	0,98		Ek Düzenlemeler (%9,23)	Diğer Bütçe Düzenlemeleri	26	5,09
	Kaynak Kullanımında VET	3	0,59			Referandum Yasağı	9	1,76
	İstikrar	2	0,39			Kamu Malları	4	0,78
	Doğruluk	2	0,39	Kısa Vadeli Avans Verme Yasağı		1	0,20	
	Kaynak Tahsisinde Etkinlik	1	0,20	Hazine İşlemleri		1	0,20	
	Tahsis	1	0,20	İhale Yapma Zorunluluğu	1	0,20		
	Ödenek Düzenlemeleri (% 5,88)	Ödeneklerin Üst Sınırı ve Kurallar	20	3,91	Bütçe Türleri (%10,18)	Ek Bütçe	15	3,52
		Yedek Ödenek	2	0,39		Geçici Bütçe vb.	19	3,72
İhtiyat Ödeneği		2	0,39	Olağanüstü Bütçe		10	1,96	
Ödenek Türlerine Dair Düzenlemeler		2	0,39	Sosyal Güvenlik Bütçesi		5	0,98	
Bir Yılı Aşan Ödenek Kullanımları		1	0,20	Yürütmenin Başının Yetkileri ve Sınırları (%1,96)	Meclisi Fesih Yetkisi	3	0,59	
Örtülü Ödenek		1	0,20		Cumhurbaşkanı/ Devlet Başkanının Onaylaması	4	0,78	
Bütçe Dışı Fon Oluşturma		1	0,20		Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi	2	0,39	
Ödenek Aktarma		1	0,20		Veto Etme Yasağı	1	0,20	
Gelir Düzenlemeleri (%5,09)	Borçlanma	16	3,13	Süreler (%8,04)	Resmi Süreler	38	7,44	
	Temsilsiz Vergi	6	1,17		Mali Yılın Başlangıcı	1	0,20	
	Olmaz				Ek Süre Talebi	1	0,20	
	Gelir Tahminlerinin Sınırları	3	0,59		Mali Yılın Uzatılması	1	0,20	
	Vergi Harcamaları	1	0,20					

Denetim (%15,65)	YDK Denetimi	34	6,65	Diğer Sorumlular (%2,74)	Ön Bütçe Komisyonu	6	1,17
	Kesin Hesap				Maliye Komitesi	4	0,78
	Kanununun Meclise Sunulması	23	4,50		Bütçe Başkanlığı	2	0,39
	Yasama Denetimi	16	3,13		Genel Muhasebe Ofisi	1	0,20
	Hesap Mahkemesi	6	1,17		Anayasa Mahkemesi	1	0,20
	Performans Denetimi	1	0,20				
Kapsam ve Özellikler (% 5,09)	Kanun Olması	16	3,13	Özellikli Bir Kanun	2	0,39	
	Bütçe Kanununun Ekleri	2	0,39				
	Planlama ve Programlama Aracı	5	0,98	Bütçe Sınıflandırması	1	0,20	

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo incelendiğinde en fazla kodlu bölümün bulunduğu kategori, devlet bütçesinin yürürlüğe girmeden önce izlenecek kuralları gösteren “Yürürlüğe Girme” (106 kodlu bölüm) iken, en az kodlu bölüm “Hükümetin Başının Yetkileri ve Sınırları” (10 kodlu bölüm) kategorisine aittir. “Yürürlüğe Girme” kategorisi bağlamında ülkelere özgü örnek olarak monarşi ve üniter devlet biçiminin geçerli olduğu Birleşik Krallık’ta bütçenin kraliyet onayıyla yasalaşacağı (Birleşik Krallık Parlamentosu, 2003: m.1) gösterilebilir. Ayrıca Hollanda Krallığı Anayasası’nda gelir tahminlerinin kral tarafından veya kral adına sunulacağı kuralı yer almaktadır (Hollanda Krallığı Anayasası, 2018: m.105). Finlandiya Cumhuriyeti Anayasası (2018: m.83) ve Polonya Cumhuriyeti Anayasası (2017: m.224)’nda, bütçelerin yürürlüğe girebilmesi için resmi gazetede yayınlanması bir zorunluluk olarak belirtilmiştir.

Nadir olarak gösterilecek kurallar arasında Kosta Rika Cumhuriyeti Anayasası (2020: m. 125)’na göre cumhurbaşkanının yıllık bütçeyi veto etme yetkisi bulunmamaktadır. Meksika Birleşik Devletleri Siyasi Anayasası (1917: m. 74)’nda ise Cumhurbaşkanı 15 Kasım tarihine kadar bütçe tasarısını meclise sunmadığı takdirde ek süre talebinde bulunabileceği ancak bunun gerekçesini mecliste açıklamak zorunda olduğu ve harcama bütçesine Cumhurbaşkanı’nın sadece yazılı rızasıyla kullanılacak gizli maddelerin, teknik bilinen ismiyle örtülü ödeneğin ekleneceği belirtilmektedir. İsveç Anayasası (1974: m. 2)’nda ise bir yılı aşan ödenek kullanımlarının yatırım planında açıklanması bir zorunluluktur. Yunanistan Anayasası’nda (2008: m. 75) bütçeye yük getirecek her türlü yasa tasarısı Bakanlar Kurulu tarafından sunulmuşsa, ilgili harcama miktarını belirten bir Genel Muhasebe Ofisi’nin raporu eklenmedikçe görüşmeye açılmayacağı hüküm altına alınmıştır.

Bütçelerin uygulaması aşamasında yasamanın onayı olmadan yürütmenin ödenek kullanımına yönelik değişiklik yapması, yasamanın bütçe üzerindeki kontrol yetkisini zayıflatabilmektedir (Wehner, 2006: 771). Bu durumu engellemek için Finlandiya Cumhuriyet Anayasası’nda (2018: m. 85), ödeneklerin bütçe kanununda belirtilenin dışında kullanılmaması kural altına alınmıştır. Diğer taraftan Polonya Cumhuriyeti Anayasası (2017: m. 220)’nda ise mali disiplini ilkesini desteklemek için

41 ülkenin anayasasında en sık geçen hükümler arasında; (i) Devlet Bütçelerinin ve Kesin Hesapların Mecliste Görüşmesi ile Kabulü, (ii) Yasama ve Yüksek Denetim, (iii) Bütçeyle İlgili Resmi Süreler, (iv) Bütçenin Yürütme Tarafından Meclise Sunulması, (v) Geçici ve Ek Bütçe, (vi) Ödeneklerin Üst Sınırı ve Kullanımına Yönelik Kurallar, (vii) Bütçelerin Aynı Zamanda Kanun Olma Özelliği, (viii) Birlik ve Genellik İlkeleri, (ix) Denk Bütçe, (x) Mali Disiplin, (xi) Çok Yıllı Bütçeleme ile Borçlanmaya Yönelik Düzenlemeler, (xii) İkinci Meclisin Bütçe Üzerindeki Yetkileri, (xiii) Olağanüstü Durumlarda Bütçe Uygulaması, (xiv) Herhangi Bir Sınıflandırmaya Girmeyen Bütçeyle İlgili Ek Düzenlemelerdir.⁸ Özellikle bütçe kanun tasarılarının/tekliflerinin mecliste görüşülmesi ve kabulüne bazı ülkenin anayasasında (örneğin; Finlandiya, Hırvatistan, İsveç, Portekiz, Şili) birden fazla defa yer almaktadır. Yasama organının görüşme ve onaylama aşamasında bütçede değişiklik yapma yetkisine sahip olması, yasamanın bütçe üzerindeki rolünün esas belirleyicisidir (Wehner, 2006: 769). Ancak bazı durumlarda tanınan bu yetki tek taraflı olabilir. Örneğin; Şili Anayasası (1980: m. 80)'na göre Ulusal Kongre, gelir tahminlerini artıramaz ya da azaltamaz; sadece bütçe kanun tasarısında yer alan harcamaları -daimi kanunla belirlenenler hariç- azaltabilir.

Verilerin çözümlenmesinin ikinci aşamasında, 65 kod arasındaki ortak bağlantılar tümevarımsal bir yaklaşımla belirlenmiş ve kategorileştirilmiştir. Kategorileştirme işleminde anlam ve içerik açısından birbirine benzeyen ve aralarında ilişki olduğu tespit edilen kodlar aynı grupta toplanmıştır. Bu işlem neticesinde 65 kod başlığı ve 512 kodlu bölüm; (i) Bütçe İlkeleri, (ii) Bütçe Türleri, (iii) Hükümetin Başının Yetkileri ve Sınırları, (iv) Ek Düzenlemeler, (v) Denetim, (vi) Diğer Sorumlular, (vii) Gelir Düzenlemeleri, (viii) Kapsam ve Özellikler, (ix) Ödenek Düzenlemeleri, (x) Yürürlüğe Girme ve (xi) Süreler olmak üzere 11 kategoride toplanmıştır. Son olarak tema belirleme aşamasında, 11 kategori bütüncül bir bakış açısıyla Anayasal Bütçe Hakkı isimli tema altında birleştirilmiştir.

3.4.1 Federal Devletlerin Analizi

Araştırmanın bu alt başlığında federal devlet biçiminin geçerli olduğu ülkelerin durumu kendi içerisinde analiz edilmiştir. Öncelikle kategorilerin frekans değerleri, daha sonraki ise ülkelerin anayasalarının birbirine olan benzerliği ile yakınlığı analiz edilmiştir⁹. Tablo 5'te federal devletler bağlamında kategorilerin frekans değerleri sunulmuştur.

⁷ İkinci Meclisi olan ülkeler ABD, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Fransa, İrlanda, Japonya, Romanya, Polonya'dır.

⁸ Ek bütçe düzenlemeleri kapsamında Almanya, Avusturya, Birleşik Krallık, İspanya, İsveç, Kanada, Lüksemburg ve Romanya anayasalarında daha önce açıklanan 59 kod başlığı altında sınıflandırılması uygun görülmeyen ancak bütçeyle ilişkili düzenlemeler yer almaktadır. Örneğin; Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası (2014: m. 109)'nda, "*Federasyon ve Eyaletler, kendi bütçelerinin yönetiminde birbirlerinden bağımsız ve özerk olacaktır.*" veya Lüksemburg Büyük Dükalığı Anayasası (2009: m. 43)'nda "*Bütçe kanunu, temsil giderlerini karşılamak için gerekli meblağı her yıl Egemenlik Sarayına tahsis edebilir.*" ifadeleri mevcuttur.

⁹ Sayfa kısıtı nedeniyle federal devletlere ait kodlu bölüm sayısı 3.4.3 başlığı altında sunulduğundan dolayı bu alt başlık altında ayrıca açıklanmamıştır.

Tablo 5: Kategorilerin Frekans Değerleri (Federal Devletler)

	Bütçe İlkeleri	Ödenek Düzenlemeleri	Gelir Düzenlemeleri	Süreler	Denetim	Yürürlüğe Girme	Hükümetin Başının Yetkileri ve Sınırları	Bütçe Türleri	Kapsam ve Özellikler	Ek Düzenlemeler	Diğer Sorumlular	Toplam
ABD	0	0	1	1	0	2	1	0	0	0	0	5
Almanya	5	1	1	1	3	1	0	2	2	1	0	17
Avusturya	8	2	1	1	2	2	0	3	0	2	1	22
Avustralya	1	0	1	0	0	2	0	0	1	0	0	5
Belçika	2	0	0	0	2	1	0	0	0	1	0	6
İspanya ¹⁰	6	0	2	1	2	3	0	3	0	1	0	18
İsviçre ¹¹	1	1	0	0	0	0	0	2	0	1	0	6
Kanada	0	0	2	0	0	1	0	0	0	1	0	4
Meksika	2	1	0	2	3	2	0	0	0	0	0	10
TOPLAM	25	5	8	6	12	14	1	10	3	7	1	93

Not: Her kod ülke başına bir defa hesaplamaya dahil edilmiştir. Tablodaki renkler ilgili kodların kullanım sıklığına göre farklılaşmaktadır. Kodların sayısı arttıkça renk koyulaşmaktadır.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo incelendiğinde en fazla kodlu bölüme sahip üç kategorinin sırasıyla Bütçe İlkeleri, Yürürlüğe Girme, Denetim ve Bütçe Türleri olduğu anlaşılmaktadır. En fazla koda sahip ülkeler ise Avusturya (22), İspanya (18), Almanya (17) ve Meksika (10) olup, tabloda sunulan toplam kodların %72'sine (67 kod) dört ülkenin anayasası üzerinden ulaşılmıştır. Bu bulgu, dört ülkenin anayasasında bütçe hakkıyla en geniş sınırlara yer verildiğini göstermektedir. En fazla amir hükmün yer aldığı bu ülkelerde, Kıta Avrupası hukuk sistemi ve uzantısı olarak kamu mali yönetim modeli geçerlidir (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 94; Berger vd., 2005: 1). Daha önce de ifade edildiği üzere, kazuistik anayasal anlayışa sahip Kıta Avrupası hukuk sisteminin geçerli olduğu devletlerin anayasaları daha detaylıdır. Ayrıca bu bulgu, ülkede benimsenen devlet biçimi ile ilişkilendirilebilir. Örneğin; Almanya Federal Anayasası'nda federal devletle eyaletlerin mali ilişkilerini düzenleyen hükümlerin olması bu duruma örnek olarak gösterilebilir (Çiçek & Sayın,

¹⁰ İspanya'da özerk bölgeler modeli geçerli olmakla birlikte, ülkede kendine özgü bir federalizm uygulaması geçerlidir. Devlet biçimi bazı yönlerden tam olarak federal özelliklere sahip olmasa da (Yıldız, 2011: 183) araştırmada bütünlüğü sağlamak için İspanya'nın federal devletler kategorisinde incelenmesi uygun görülmüştür.

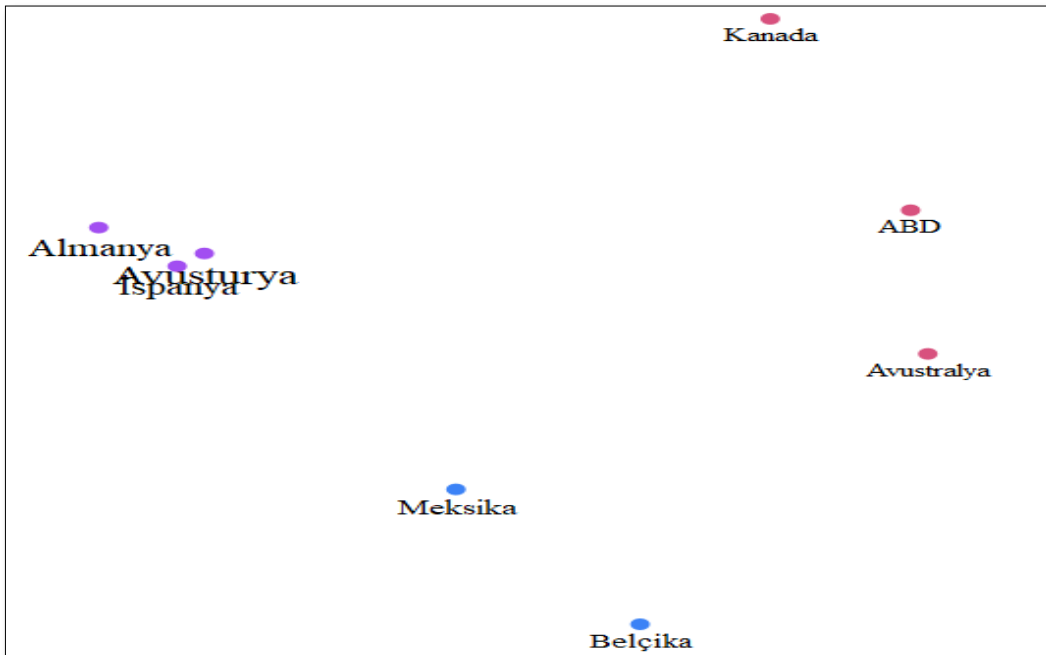
¹¹ İsviçre, konfederal bir yapıya sahiptir ve devleti oluşturan 26 Kantonun her birinin ayrı kanunları, hükümeti ve meclisi bulunmaktadır. Kantonlar, komünlerden oluşurken; komün-kanton ve federal devlet üzere idareler İsviçre Konfederasyonu'nu teşkil etmektedir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2024: 1). Araştırmada bütünlüğü sağlamak için İsviçre'nin federal devletler kategorisinde incelenmesi uygun görülmüştür.

2016: 293; Çeliker, 2022: 567). Meksika’da ise yasamanın bütçe sürecindeki rolü 2000’lerin başında yapılan reformlar sonrası daha güçlenmiştir (Özvar, 2021: 101).

Yüksek denetim kurumları, yasama denetimine temel katkı sağlayan bir göreve sahiptir (OECD, 2023: 6) ve bu kurumlar tarafından gelir ve harcamalara yönelik yürütülen düzenlilik denetimlerine ek olarak performans denetimleri sonucu hazırlanan raporlar, yasamanın uygulama sonrası denetimini desteklemektedir (Wehner, 2006: 771). Federal devletlerin denetimle ilgili düzenlemeleri açısından Almanya ve Meksika’nın anayasal hükümleri öne çıkmaktadır. Örneğin; bu iki ülkenin anayasasında yüksek denetleme kurumunun aynı zamanda hesap mahkemesi olduğu, diğer bir ifadeyle hesap yargısı yetkisi olduğu açıklanmıştır. Öyle ki Kıta Avrupası kamu mali yönetim modelinin en belirgin özelliklerinden biri de yasama adına denetim yapan birimin denetime ek olarak yargı yetkisine de sahip olmasıdır (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 97).

Analiz bulgularına göre en kısıtlı hükümlerin bulunduğu ülkeler; çerçeve anayasalara sahip Anglo Sakson hukuk sisteminin geçerli olduğu ABD, Avustralya ve Kanada’dır. Çünkü Anglo Sakson hukuk sistemi, Kıta Avrupası geleneğine nazaran daha az hukuksal düzenlemeleri içermektedir (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 94). Ancak istisnai olarak Kıta Avrupası kamu mali yönetim modelinin geçerli olduğu Belçika’nın (Kruithof & Bondt, 2017: 31) anayasasında bütçe hakkı sınırının dar olduğu tespit edilmiştir. Şekil 4’te tablodaki ülkelerin anayasalarında bütçe hakkıyla ilgili hükümler arasındaki benzerlikler ve bu benzerliklerden hareketle ülkelerin birbirlerine olan yakınlıkları sunulmaktadır.

Şekil 4: Federal Devletlerin Birbirlerine Benzerliği ve Yakınlığı

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 4’te ülkelerin aynı renkteki kümede ve mesafe olarak birbirine yakın olması, analiz edilen amir hükümlerin büyük oranda benzeştiği anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, aynı kodlara sahip ülkeler bir kümede gruplanmıştır. Şekle göre federal devletler üç kümeye ayrılmıştır. Almanya, Avusturya ve İspanya mor kümede; ABD, Kanada ve Avustralya pembe kümede; Meksika ve Belçika mavi kümededir. Bu dağılım mor kümedeki Kıta Avrupası ülkelerinin benzer bütçe, kesin hesap ve denetim konulu hükümlere sahip olduğunu ifade etmektedir. Diğer taraftan Anglo Sakson hukuk sistemini benimseyen pembe kümedeki ABD, Avustralya ve Kanada da birbirleriyle benzerlik göstermiştir. Ancak mor kümedeki üç ülkenin daha yakın konumlanması sebebiyle bu üç ülkenin anayasal benzerlik düzeyi, pembe kümedeki ülkelere göre daha yüksektir. Ulaşılan bu bulgular, Tablo 5’te sunulan bulguları desteklemektedir. Meksika ve Belçika ise her ne kadar kod sayısı açısından farklılık gösterse de bütçelerin mecliste görüşülmesi ve kabulü, yıllık olması, yasama ve yüksek denetim gibi hususlarda benzer düzenlemelere sahip olması nedeniyle aynı kümede bulunmaktadır.

3.4.2. Üniter Devletlerin Analizi

Üniter devletlerin anayasaları incelendiğinde, Yürürlüğe Girme (65), Denetim (65), Bütçe İlkeleri (45), Bütçe Türleri (36), Kapsam ve Özellikler (20) ve Ek Düzenlemeler (20) kategorileri çerçevesinde en fazla anayasal hükmün olduğu tespit edilmiştir. Daha detaylı olarak; devletin gelir ve giderleri için planlanan ödeneklerin her mali yıl için yürütmenin başı tarafından meclise sunulması gerekliliği, yasama ve yüksek denetim önceliklidir. Ayrıca gelir ve gider arasında denkliliği, mali disiplininin sürdürülebilirliğine yönelik Maastricht Anlaşması’nın kamu maliyesine ilişkin temel ilkeleri, çok yıllık bütçeleme, istikrar, birlik ve genellik ilkeleri, vergilendirme, geçici ve ek bütçe, merkez bankasının kısa vadeli avans verme yasağı, sosyal güvenlik bütçesi, olağanüstü durumlarda bütçe uygulaması, bütçe programları, kamu mal varlıklarının idaresi, bütçe tasarısının kapsamı, ödenek düzenlemeleri, anayasa mahkemesinin bütçe üzerindeki yetkisi, referandum yasağı, hesap verilebilirlik ve performans ilkeleri diğer önemli düzenlemeler arasında yer almaktadır.

Tablo 6’da üniter devletler bağlamında kategorilerin frekans değerleri sunulmuştur. Tabloya göre üniter devletler kendi içerisinde üç gruba tasnif edildiğinde, anayasasında bütçe hakkıyla ilgili en fazla amir hüküm bulunan ve Kıta Avrupası hukuk sistemini benimsemiş İsveç (22), Finlandiya (20), Kosta Rika (18), Macaristan (16), Polonya (16), Portekiz (16), Türkiye (16) ve Fransa (15) birinci grupta yer almaktadır. Bu bulguya göre sekiz ülkede bütçe hakkının anayasal sınırları en kapsamlıdır. Diğer bir ifadeyle, tablodaki en sağ sütuna göre en fazla kod sayısına sahip ülkelerin anayasalarında bütçe hakkının sınırlarına en geniş ve detaylı yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır. İkinci grup ise Yunanistan (14), İtalya (13), Romanya (13), Estonya (12), Kolombiya (12), Güney Kore (10) ve Litvanya (10)’dan oluşmaktadır. Son olarak üçüncü gruptaki ülkeler ise 3-9 arası kodlamaya sahip ülkelere oluşmaktadır. Bu gruptaki ülkeler için anayasal bütçe sınırlarının en kısıtlı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 6: Kategorilerin Frekans Değerleri (Üniter Devletler)

	Bütçe İlkeleri	Ödenek Düzenlemeleri	Gelir Düzenlemeleri	Süreler	Denetim	Yürürlüğe Girme	Hükümetin Başının Yetkileri ve Sınırları	Bütçe Türleri	Kapsam ve Özellikler	Ek Düzenlemeler	Diğer Sorumlular	TOPLAM
Birleşik Krallık	0	0	0	1	1	2	0	0	1	1	0	6
Bulgaristan	0	0	0	0	2	2	0	0	0	1	0	5
Çek Cumhuriyeti	0	0	0	0	3	3	0	0	0	0	0	6
Danimarka	0	0	0	1	2	2	0	2	0	1	0	8
Estonya	0	1	0	1	2	2	2	2	1	1	0	12
Finlandiya	5	4	1	0	3	3	0	2	0	1	1	20
Fransa	5	0	0	1	2	3	0	2	2	0	0	15
Güney Kore	0	3	0	1	2	2	0	2	0	0	0	10
Hırvatistan	0	0	0	1	1	2	0	0	1	1	0	6
Hollanda	0	0	0	1	1	2	0	0	0	0	0	4
İrlanda	1	0	2	1	2	3	0	0	0	0	0	9
İtalya	2	0	1	1	3	2	0	2	1	1	0	13
İsveç	2	3	2	2	3	2	0	2	3	2	1	22
İzlanda	1	1	0	0	1	2	0	0	0	0	0	5
Japonya	0	1	0	0	2	3	0	0	0	1	0	7
Kolombiya	2	1	1	1	2	2	0	1	1	0	1	12
Kosta Rika	5	1	1	1	2	2	1	3	0	1	1	18
Letonya	1	0	0	0	2	1	0	1	0	1	0	6
Litvanya	0	1	1	1	2	2	0	2	1	0	0	10
Lüksemburg	1	0	0	0	2	1	0	0	0	1	0	5
Macaristan	5	0	1	0	3	2	1	2	1	1	0	16
Malta	1	1	0	1	1	1	0	3	0	0	0	8
Norveç	0	0	0	0	2	1	0	0	0	0	0	3
Polonya	2	0	0	1	3	5	2	1	0	1	1	16
Portekiz	3	0	1	1	3	1	0	1	4	2	0	16
Romanya	2	1	0	1	2	3	0	2	1	1	0	13
Slovenya	2	0	0	0	1	1	0	2	1	1	0	8
Slovakya	0	0	0	0	2	1	0	1	0	0	0	4
Şili	1	0	1	1	1	2	1	0	0	0	0	7
Türkiye	1	1	1	1	4	2	1	2	2	0	1	16
Yeni Zelanda	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	3
Yunanistan	3	0	0	2	3	2	0	1	0	1	2	14
TOPLAM	45	19	15	22	65	65	8	36	20	20	8	323

Not: Her kod ülke başına bir defa hesaplamaya dahil edilmiştir. Tablodaki renkler ilgili kodların kullanım sıklığına göre farklılaşmaktadır. Kodların sayısı arttıkça renk koyulaşmaktadır.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tabloya göre üniter devletler kendi içerisinde üç gruba tasnif edildiğinde, anayasasında bütçe hakkıyla ilgili en fazla amir hüküm bulunan ve Kıta Avrupası hukuk sistemini benimsemiş İsveç (22), Finlandiya (20), Kosta Rika (18), Macaristan (16), Polonya (16), Portekiz (16), Türkiye (16) ve Fransa (15) birinci grupta yer almaktadır. Bu

bulguya göre sekiz ülkede bütçe hakkının anayasal sınırları en kapsamlıdır. Diğer bir ifadeyle, tablodaki en sağ sütuna göre en fazla kod sayısına sahip ülkelerin anayasalarında bütçe hakkının sınırlarına en geniş ve detaylı yer verildiği bulgusuna ulaşılmıştır. İkinci grup ise Yunanistan (14), İtalya (13), Romanya (13), Estonya (12), Kolombiya (12), Güney Kore (10) ve Litvanya (10)'dan oluşmaktadır. Son olarak üçüncü gruptaki ülkeler ise 3-9 arası kodlamaya sahip ülkelerden oluşmaktadır. Bu gruptaki ülkeler için anayasal bütçe sınırlarının en kısıtlı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

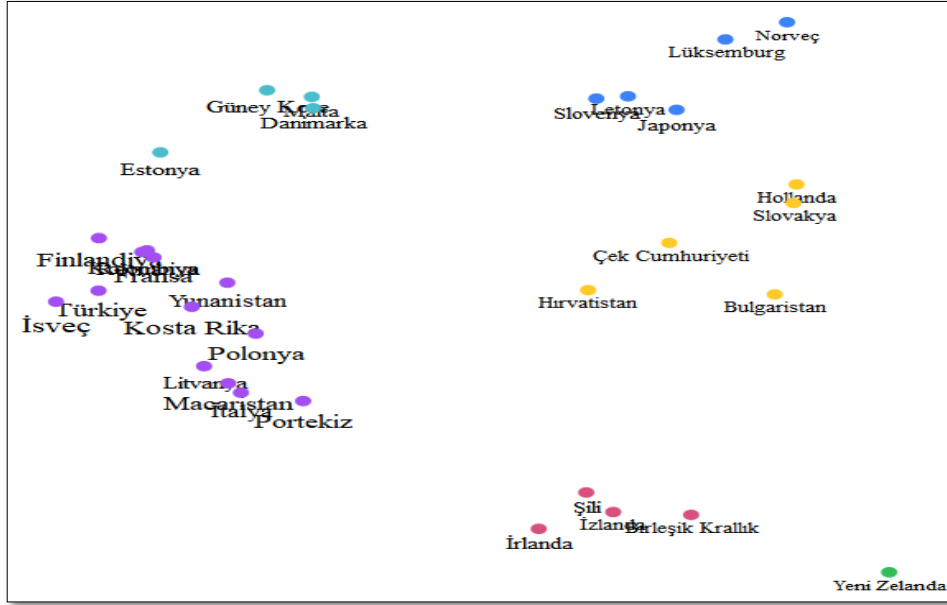
Üniter devletlerin anayasalarında bütçe ilkeleri ve türlerine dair hükümler öne çıkmaktadır ki modern kamu mali yönetim anlayışı bağlamında bütçenin işlevlerini etkin hale getirebilmek için çeşitli bütçe ilkeleri önemlidir ve bu ilkeler bütçe gücünün kullanımı açısından büyük önem taşımaktadır (Avcı, 2015b: 132). Üniter devletlerin anayasalarında bütçe ilkeleri arasında en fazla kural altına alınan ilke, bütçe gelir ve giderleriyle ilgili verilen izin ve yetkilerin bir yıllık süreyi kapsadığını ifade eden yıllık ilkesidir (13 defa) (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2019: 61). Finlandiya Anayasası (2018: m. 84), İrlanda Anayasası (1937: m. 28), İzlanda Anayasası (1944: m. 42), Kolombiya Anayasası (1991: m. 346), Kosta Rika Anayasası (2020: m. 176), Letonya Anayasası (2014: m. 66), Macaristan Anayasası (2020: m. 36), Polonya Anayasası (2017: m. 219), Portekiz Anayasası (1976: m. 165), Şili Anayasası (1980: m. 146), Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982: m. 161) ve Yunanistan Anayasası (2008: m. 79)'nda, yıllık olma ilkesi açıklanmıştır. Bununla birlikte mali disiplin, birlik ve genellik, çok yıllık bütçeleme ve mali saydamlık ilkeleri de Estonya, Fransa, İtalya, Kolombiya, Macaristan ve Polonya olmak üzere toplam altı defa anayasalarda tespit edilmiştir.

Bütçenin denetimi çerçevesinde yapılan düzenlemelere göre; İzlanda, İtalya, Şili ve Yeni Zelanda hariç, diğer ülkelerin anayasalarında yüksek denetim vurgulanmıştır. Yüksek denetim kurumlarının aynı zamanda hesap yargısı yetkisine sahip olduğu ise sadece İtalya Anayasası (1947: m. 103), Şili Anayasası (1980: m. 196) ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982, m. 161)'nda yer almıştır. T.C. 1982 Anayasası'nın 161. maddesinde yasama denetimi, Sayıştay denetimi, kesin hesap kanunlarının görüşülmesi ve Sayıştay'ın hesap mahkemesi görevi olmak üzere Denetim kategorisinde dört farklı hükme yer verilmiştir.

Yasamanın politika yapım sürecinde komiteler de önemli rol üstlenmektedir ve bütçe sürecinin her bir aşamasında komiteler veya benzer oluşumların görev alması gerekmektedir (Wehner, 2006: 771). Buna göre Finlandiya (2018: m. 83), Kolombiya (1991: m. 346), Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (1982: m. 161) ve Yunanistan Anayasası (2008: m. 79)'nda bütçeler genel kurulda görüşülmeden önce ön bütçe komisyonu tarafından incelendiği açıklanmıştır. Ek olarak, üniter devletlerin anayasalarındaki diğer nadir düzenlemeler arasında, Cumhurbaşkanı/Devlet başkanının onaylaması ve inisiyatifi gelmektedir. Polonya Cumhuriyeti Anayasa (2017: m. 224)'nda Cumhurbaşkanı'nın meclis genel kurulda bütçenin kabul edilmesi sonrası yedi gün içerisinde imzalaması gerektiği ve Şili Anayasası (1980: m. 78)'nda ise

Cumhurbaşkanı'nın bütçe kanunu üzerinde değişiklik yapma yetkisi olduğu hüküm altına alınmıştır. Şekil 5'te tablodaki ülkelerin anayasalarında bütçe hakkıyla ilgili hükümler arasındaki benzerlikler ve bu benzerliklerden hareketle ülkelerin birbirlerine olan yakınlıkları sunulmaktadır.

Şekil 5: Üniter Devletlerin Birbirlerine Benzerliği ve Yakınlığı

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

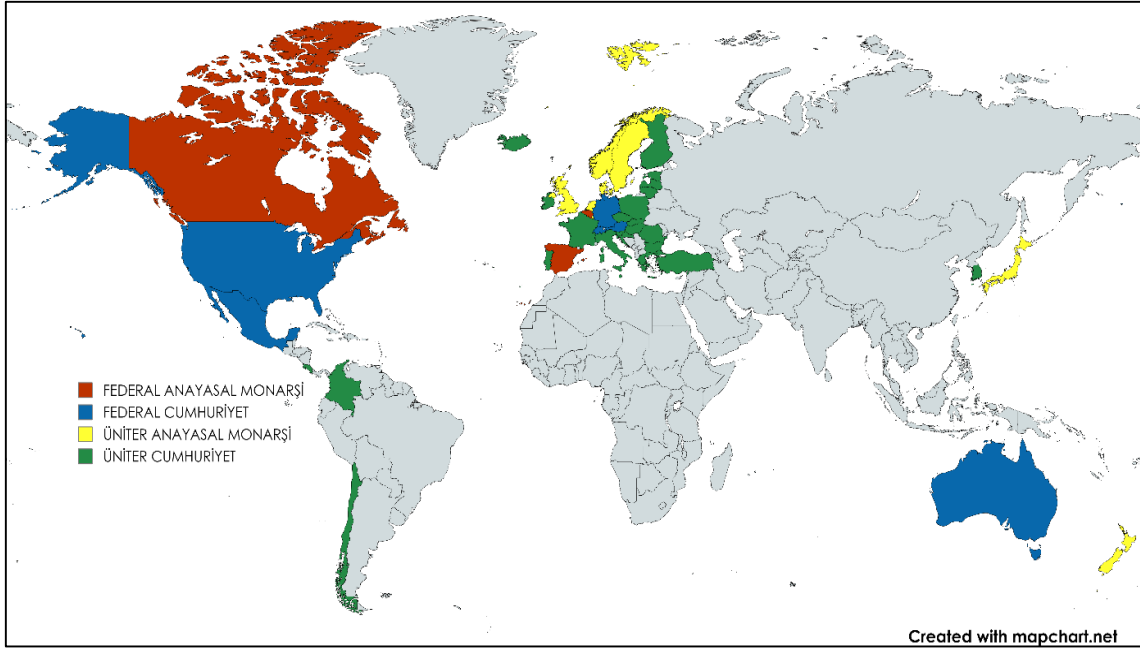
Şekil 5'te ülkelerin aynı renkteki kümede ve mesafe olarak birbirine yakın olması, analiz edilen amir hükümlerin büyük oranda benzeştiği anlamına gelmektedir. Başka bir deyişle, aynı kodlara sahip ülkeler bir kümede gruplanmıştır. Buna göre analiz edilen üniter devletler altı grupta kümelenmiştir. Kıta Avrupası kamu mali yönetim modelini benimseyen devletlerin önemli bir kısmı mor kümededir. Bu devletlerin merkezîyetçi yapısı, yasaların uygulanmasını için önemli bir alt yapı sağlarken (Demirbaş & Çetinkaya 2018: 94), ilgili anayasal hükümlerin büyük ölçüde benzeştiği tespit edilmiştir. Öte taraftan Anglo Sakson geleneğinden gelen Yeni Zelanda her ne kadar tek başına yeşil kümede yer alsa da diğer bir Anglo Sakson geleneğinden gelen Birleşik Krallık'a en yakın konumlanmıştır.

3.4.3. Ülke Kümelerinin Karşılaştırılması

Günümüzde anayasalar yazılı-yazısız, yumuşak-katı, monarşik-cumhuriyetçi, parlamenter-başkanlık, federal-üniter ve niceliksel-niteliksel gibi farklı sınıflandırmalara tabi tutulmaktadır (Avcı, 2015b: 133). Araştırmanın son alt başlığında üniter ve federal devletlerin anayasal düzenlemeleri bir arada karşılaştırılmıştır. Bu aşamada ülkeler

öncelikle üniter-federal şeklinde gruplandırılmış ve ulaşılan bulguları daha derinlemesine çözümleyebilmek için anayasal monarşi ve cumhuriyet devlet biçimi olarak ikinci bir ayrıma gidilmiştir. Şekil 6’da devlet biçimlerine göre ülkelerin dağılımı haritada gösterilmiştir.

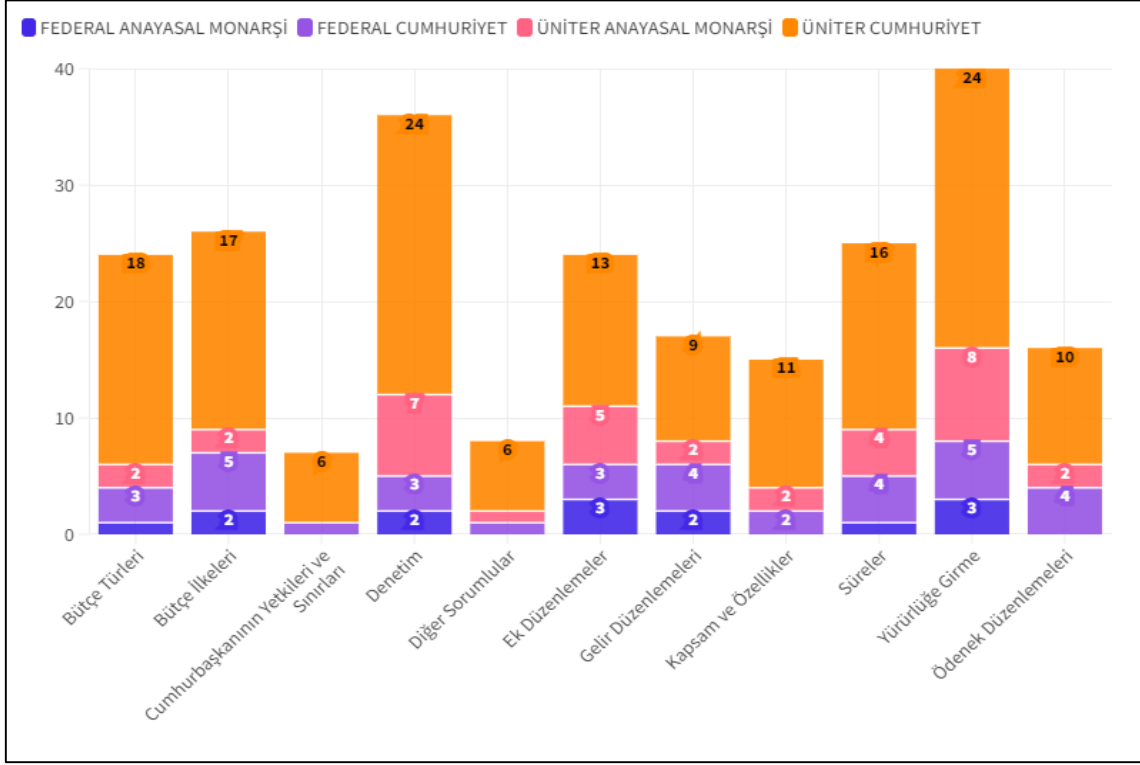
Şekil 6: Devlet Biçimlerine Göre Analiz Edilen Ülkelerin Dağılımı

Not: Ülkelerin devlet biçimlerine dair bilgi bilgilere Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sayfasındaki "Ülke Künyesi" başlığından ulaşılmıştır. İlgili internet kaynağında Birleşik Krallık için "Anayasal Monarşi" ifadesi kullanılması sebebiyle, haritada "Üniter Anayasal Monarşi" sınıflandırılmasına dahil edilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekle göre AB'ye ve OECD'ye üye üç ülkede federal anayasal monarşi, altı ülkede federal cumhuriyet, sekiz ülkede üniter anayasal monarşi ve 24 ülkede de üniter cumhuriyet devlet biçimi geçerlidir. Orta ve Güney Avrupa'da ülkelerinin önemli bir kısmında üniter cumhuriyet yönetim biçimi geçerli iken, Kuzey Avrupa ülkeleri yoğun olarak üniter anayasal monarşi devlet biçimine sahiptir. Federal cumhuriyet (ABD, Almanya, Avusturya, Avustralya, İsviçre ve Meksika) ve federal anayasal monarşinin (Kanada, İspanya, Belçika) geçerli olduğu ülkeler ise daha geniş alana dağılmıştır. Buna göre Şekil 7'de kategorileri oluşturan kodların sayısı, dört farklı devlet biçimi çerçevesinde sunulmaktadır.

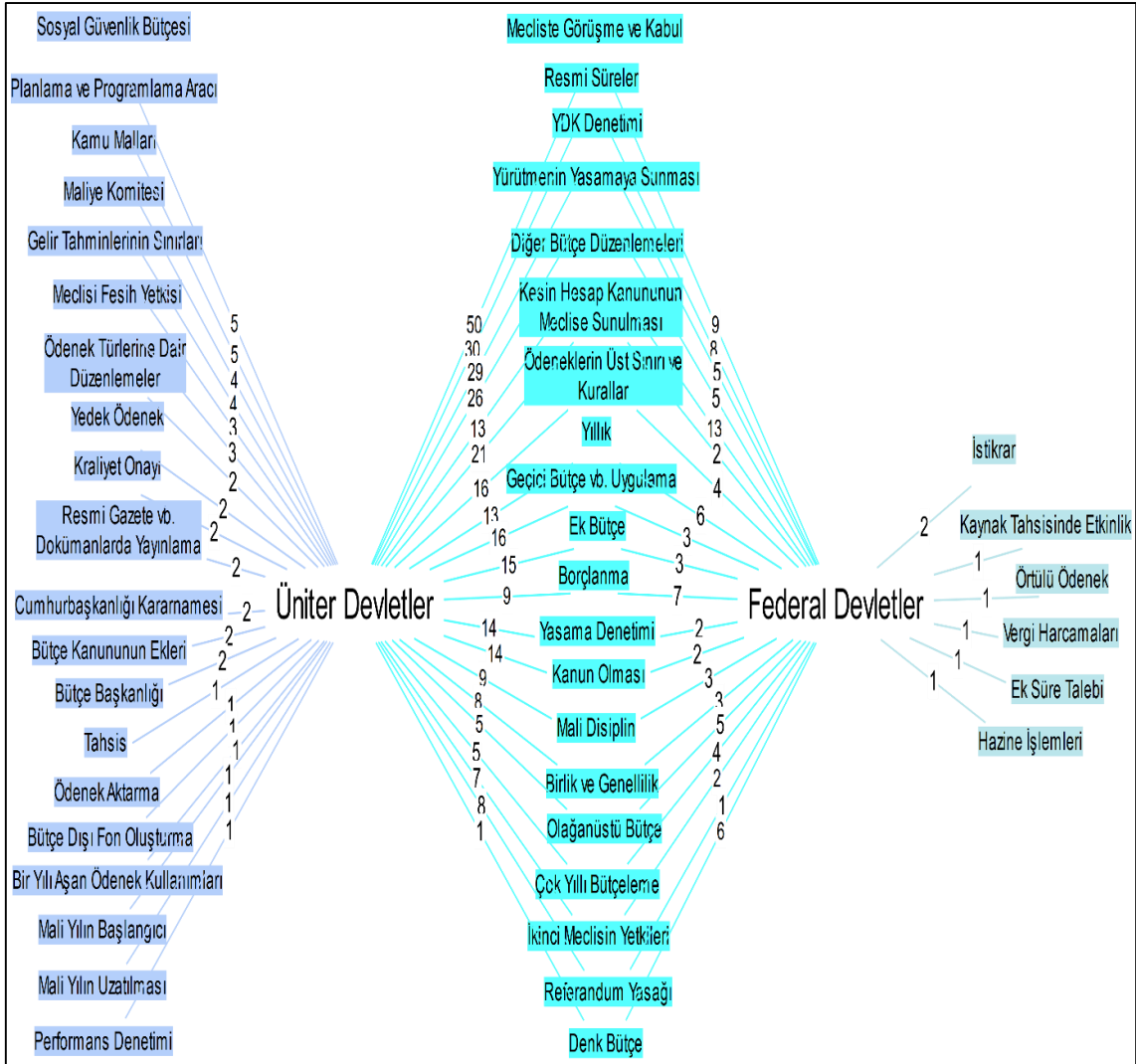
Şekil 7: Federal ve Üniter Devletlerin Kategorilerinin Dağılımı

Not: Ülkelerin devlet biçimlerine dair bilgi bilgilere Dışişleri Bakanlığı'nın resmi internet sayfasındaki "Ülke Künyesi" başlığından ulaşılmıştır. Üzerinde herhangi bir rakam bulunmayan sütun bölmeleri 1 rakamını içermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekle göre farklı kümelerdeki devletlerin ortak noktası, bütçelerin yürürlüğe girmesine yönelik hükümlerin yoğun olmasıdır. Ayrıca yasama ve yüksek denetime dair temel hükümler, federal ve üniter ya da cumhuriyet ve anayasal monarşi fark etmeksizin anayasalarda önemini korumaktadır. Özetle "Yürürlüğe Girme" ve "Denetim" tüm devlet biçimlerinde önceliklidir. Diğer taraftan, cumhuriyet ve anayasal monarşinin geçerli olduğu ülkeler arasında da bazı farklılıklar tespit edilmiştir. Buna göre cumhuriyet devlet biçiminin uygulandığı ülkelerde bütçe türleri, bütçe ilkeleri ve sürelerle ilişkin düzenlemeler ikincil öncelikli konumda iken, anayasal monarşi devlet biçiminin geçerli olduğu ülkelerde ek düzenlemeler, süreler ve gelir düzenlemelerini içeren hükümler ikinci sıradadır. Araştırmada son olarak, iki vaka modeli analizi yürütülmüştür. Böylece Şekil 8'de kodlamalar açısından federal ve üniter devlet devletler iki vaka modeli kullanılarak karşılaştırılmıştır. İki vaka modelinde, kodların kapsamı görselleştirilirken, kodların frekansları da vaka temelinde üretilmektedir (MAXQDA Manual, 2020: 452).

Şekil 8: Federal ve Üniter Devletlerde Kodların Dağılımı

Not: Programın özelliği gereği sütun başına en sık kullanılan 20 kod modele dahil edilmiştir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

İki vaka modeli analizi bulgularına göre bütçe hakkı gereği devlet bütçelerinin mecliste görüşmesi, onaylanması ve kabulü, resmi süreler, yüksek denetim, kesin hesaplarının meclise sunulması, ödeneklerin üst sınırı ve kullanımına dair kurallar, yıllık ilkesi, geçici ve ek bütçe uygulamaları, borçlanma, bütçenin kanun özelliği taşıması, mali disiplin, olağanüstü bütçe uygulaması, çok yıllık bütçeleme, ikinci meclisin yetkileri, referandum yasağı ve denk bütçe ilkesi her iki kümede baskın olan kodlardır. Federal devletlere özgü kodlar arasında istikrar ilkesi ilk sırada yer alırken, kaynak tahsisinde etkinlik, örtülü ödenek, vergi harcamaları, ek süre talebi ve hazine işlemlerine (yer – zaman uyumu) dair hükümler anayasalarda sadece bir defa geçmiştir. Üniter devletlerin anayasalarında sosyal güvenlik bütçesi, bütçelerin planlama ve programlama aracı olması, kamu mallarının tasarrufu, bütçelerin resmi sürelerde yasama organı tarafından kabul edilmemesi durumunda cumhurbaşkanı veya devlet başkanının meclisi

feshedebilme yetkisi, ödenek türleri, bütçenin yürürlüğe girmeden resmi gazete vb. dokümanlarda yayınlanma zorunluluğu ve yedek ödeneğe ilişkin konular önem kazanmaktadır. Bir önceki üst başlıkta da açıklandığı üzere, üniter devletlerin anayasalarında bütçeleme sürecindeki diğer sorumluların (Maliye Komitesi, Bütçe Komisyonu vb.) görevlerinin öne çıktığı görülmektedir. Bununla birlikte mali disiplinin sağlanması amacıyla bütçe kanunları için referanduma gidilememesi (Avcı, 2015b: 138) yedi üniter (Danimarka, Estonya, İtalya, Letonya, Macaristan, Portekiz ve Slovenya) ve bir federal (Belçika) devletin anayasasında kural altına alınmıştır. Tablo 7’de anayasal bütçe hakkı üzerinde etkili olan çerçeve öncelik sıralamasına göre sunulmuştur.

Tablo 7. Kategorilerin Öncelik Sıralaması

	Bütçe İlkeleri	Bütçe Türleri	Denetim	Diğer Sorumlular	Ek Düzenlemeler	Gelir Düzenlemeleri	Hükümetin Başının Yetkileri ve Sınırları	Kapsam ve Özellikler	Ödenek Düzenlemeleri	Süreler	Yürürlüğe Girme
Federal Devletler	1	4	3	10	6	5	10	9	8	7	2
Üniter Devletler	2	3	1	8	5	6	8	5	7	4	1

Not: Sıralama kod sayısı üzerinden yapılmıştır. Kod sayısı eşit olan kategoriler aynı öncelik sıralamasına sahiptir.

Kaynak: Yazar tarafından hazırlanmıştır.

İki grup arasında bir değerlendirme yapılırsa, federal devletlerin anayasal bütçe sınırları üzerinde yoğun olarak bütçe ilkeleri, bütçeler yürürlüğe girmeden önce uyulması gereken temel kurallar, denetim, bütçe türleri, gelir düzenlemeleri, ek düzenlemeler, süreler ve ödenek düzenlemeleri çerçevesinde belirlenen hükümler öncelikle etkili olmuştur. Üniter devletler açısından ise denetim, bütçeler yürürlüğe girmeden önce uyulması gereken temel kurallar, bütçe türleri, süreler, bütçenin kapsamı ve özellikleri, ek düzenlemeler ve gelir düzenlemeleri etkili olmuştur. Kısacası anayasalarda bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetimine yönelik amir hükümlerin yoğunluğu ve önceliği, devlet biçimine göre farklılaşabilmekte ve tam bir homojenlik göstermemektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

AB ve OECD üyesi ülkelerde anayasal bütçe hakkının sınırının analiz edildiği bu araştırmada bütçe, kesin hesap, yasama ve yüksek denetime dair amir hükümler incelenmiş ve ülkeler arasındaki benzerlikler ile farklılıklar tespit edilmiştir. Ulaşılan ilk sonuca göre 41 ülkenin anayasa maddeleri analiz edildiğinde, “Anayasal Bütçe Hakkı” ana teması altında toplam 11 kategori, 65 kod ve 512 kodlu bölüme ulaşılmıştır. 41 ülkenin tamamı için sırasıyla Yürürlüğe Girme (%20,75), Denetim (%15,65), Bütçe İlkeleri (%16,45), Bütçe Türleri (%10,18), Ek Düzenlemeler (%9,23), Süreler (%8,04), Ödenek Düzenlemeleri (%5,88), Gelir Düzenlemeleri (%5,09), Kapsam ve Özellikler (%5,09), Diğer Sorumlular (%2,74), Yürütmenin Başının Yetkileri ve Sınırları (%1,96) olmak üzere bütçe hakkıyla ilişkili hükümlere yer verilmiştir.

Yasama organının gelir-gider tekliflerini görüşmesi ve bütçe kanununu halkın iradesini temsilen kabul etmesi, tüm ülkelerin anayasalarında en fazla hüküm altına alınan kuraldır. Bununla birlikte hesap verilebilirlik ilkesi bağlamında, kamu kaynaklarını kullanan yürütmenin mali yılsonunda kesin hesap kanun tasarısını/teklifini yasama organına sunması, yasama ve yüksek denetim konuları da öne çıkmaktadır. Ancak yüksek denetime dair hükümler ABD, Avustralya, Birleşik Krallık¹², İsviçre, İzlanda, Kanada, Litvanya, Şili ve Yeni Zelanda anayasalarında tespit edilmemiştir. Bu ülkelerin çoğunda Anglo Sakson hukuk sistemi geçerlidir. Öyle ki Anglo Sakson gelenekte yüksek denetim kurumları hesap mahkemesinden ziyade, ofis tipi denetim şeklinde faaliyette bulunmaktadır (Şahin İpek, 2017: 94) ve yazılı mevzuatta denetime dair düzenlemeler sınırlıdır (Demirbaş & Çetinkaya, 2018: 98). İstisnai olarak, İsviçre ve Litvanya’da Kıta Avrupası hukuk sistemi geçerli olsa da bu iki ülkenin anayasasında bütçe hakkına ilişkin anayasal hükümler birçok AB ülkesine nazaran niceliksel açıdan zayıftır.

Anayasa maddeleri üzerinden yapılan kodlama sayısı aracılığıyla bütçe hakkı sınırının genişliği de araştırmada belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre; Almanya, Avustralya, Finlandiya, Fransa, İspanya, İsveç, Kosta Rika, Macaristan, Meksika, Polonya, Portekiz ve Türkiye en geniş bütçe hakkı sınırına sahip ülkelerdir. İlgili ülkelerin çoğunluğu Kıta Avrupası kamu mali yönetim modelini uygulamaktadır. Kıta Avrupası geleneğinin önemli bir özelliği, kapsamlı hukuk sisteminin geçerli olmasıdır. Ancak ABD, Birleşik Krallık, Kanada ve Yeni Zelanda gibi Anglo Sakson hukuk sisteminin benimsendiği ülkelerde anayasal bütçe hakkının sınırı daha dar olup, bu durum da analizlere yansımıştır.

Bütçe hakkı sınırı belirlenirken devlet biçimi de etkili olabilmektedir. 11 kategori esas alınarak bir karşılaştırma yapıldığında, federal devletlerin anayasalarında sırasıyla bütçe ilkeleri, bütçeler yürürlüğe girmeden önce uyulması gereken temel kurallar, denetim, bütçe türleri, gelir düzenlemeleri, ek düzenlemeler, süreler ve ödenek düzenlemeleri öne çıkmaktadır. Fakat üniter devletlerin anayasalarında ise denetim, bütçeler yürürlüğe girmeden önce uyulması gereken temel kurallar, bütçe türleri,

¹² Daha önce detaylı açıklandığı üzere Birleşik Krallık için 1911 tarihli Parlamento Yasa’nın düzenlemeleri geçerlidir.

süreler, bütçenin kapsamı ve özellikleri, ek düzenlemeler ve gelir düzenlemeleri önceliklidir. Bu nedenle federal ve üniter devletler tam bir homojenlik göstermemektedir.

Araştırmanın bazı sınırları mevcuttur. İleriki çalışmalarda daha fazla örneklem ülkeyi içerecek şekilde analizler tekrarlanabilir veya bireysel bir ülke özelinde araştırma konusuyla ilişkili diğer hukuku düzenlemeler de dahil edilerek tek bir ülke bağlamında daha derinden analizler yürütülebilir. Son olarak araştırmanın bütçe hakkı veya herhangi bir hukuki konuyu inceleyen araştırmacılara farklı bir bakış açısı kazandırabileceği düşünülmektedir.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul belgesi gerektirmeyen bir çalışmadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları:

Gonca Güngör Göksu ^{ID} - Fikir ve Amaç, Planlama ve Tasarım, Veri Toplama, Veri Analizi ve Tartışma, Literatür ve Atıf, Yazım ve Format, Son Onay ve Sorumluluk, Genel Katkı Düzeyi - % 100

Çıkar Çatışması: Yazarlar herhangi bir çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Akbey, F. (2024). "A Hundred Years of Misunderstanding (?): Magna Carta and Power of the Purse". *International Journal of Public Finance*. 9(1), 39–56. <https://doi.org/10.30927/ijpf.1424439>
- Akbey, F. (2020). "Cumhurbaşkanlığı Hükûmet Sisteminde Bütçe Hakkı ve Kanunu". *International Journal of Public Finance*. 5(1), 1-26.
- Akbey, F. & Gök, M. (2020). "Kesin Hesap Kanunu ve Bütçe Hakkı: TBMM Görüşmeleri Üzerinden Bir Analiz". *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 56, 279-306.
- Almanya Federal Adalet Bakanlığı ve Federal Adalet Dairesi (2014). Almanya Federal Cumhuriyeti Anayasası. https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2024)
- Altun, T. (2019). "Mali Kurumlar: Mali Disiplin ve Bütçe Hakkı İle İlişkisi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 33(4), 1045–1063.
- Amerika Birleşik Devletleri Senatosu (1789). Amerika Birleşik Devletleri Anayasası. <https://www.senate.gov/about/origins-foundations/senate-and-constitution/constitution.htm> (Erişim Tarihi:14.06.2024)
- Avcı, M. A. (2015a). "Yasamanın Birincil Güçlü Silahı Bütçe Hakkı: Teorik Bir Yaklaşım". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 19(1): 69-80.
- Avcı, M. A. (2015b). "The Constitutional Identity of the Public Budgeting on the Scale of the European Union and Optimum Constitutional Budgeting". *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 6(2), 131-140.

- Avustralya Parlamentosu (1901). Avustralya Anayasası. <https://www.aph.gov.au/constitution> (Erişim Tarihi: 10.06.2024).
- Avusturya Ulusal Konseyi (1920). Avusturya Federal Anayasası. https://constitutionnet.org/sites/default/files/Austria%20_FULL_%20Constitution.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2024).
- Bağlı, M. S. (2012). "Parlamentoların Bütçe Sürecindeki Rolünü Değiştiren Dinamikler". *Maliye Dergisi*. 163, 505-538.
- Belçika Parlamentosu (1831). Belçika Anayasası. https://www.dekamer.be/kvocr/pdf_sections/publications/constitution/GrondwetUK.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2024)
- Berger, J. (2005). Mexican Legal System Overview. <http://www.mexonline.com/lawreview.htm> (Erişim tarihi: 30.07.2024).
- Birleşik Krallık Parlamentosu (1911). 1911 tarihli Parlamento Yasası. <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/1-2/13/section/1> (Erişim Tarihi: 10.06.2024).
- Bulgaristan Cumhuriyeti Parlamentosu (1991). Bulgaristan Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.parliament.bg/en/const> (Erişim Tarihi: 14.06.2024).
- Cilavdaroğlu, A. A. & Ekici, B. (2013). "Türkiye Büyük Millet Meclisinin Bütçe Hakkını Kullanabilme Kapasitesi". *Amme İdaresi Dergisi*. 46(3), 59 - 88.
- Çek Cumhuriyeti Parlamentosu (1993). Çek Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.psp.cz/en/docs/laws/1993/1.html> (Erişim Tarihi: 01.06.2024).
- Çetinkaya, G. (2022). "Türkiye’de Bütçe Hakkının Anayasalar İtibariyle Dönüşümü". *Proceedings of ICOPEC2018*. 133-141.
- Çeliker E. (2022). "Bütçe ve Kesin Hesap", *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları. 565-591, Ankara. ISBN: 978-605-2089-68-2.
- Çiçek, H. G. & Sayın, S. M. (2016). "Federal Alman Bütçe Sistemi ve Bütçe Reform Çalışmaları". *Maliye Dergisi*. 163, 290-315.
- Çiçek, H. G. & Dikmen, S. (2015). "Osmanlı Devleti’nde Bütçenin ve Bütçe Hakkının Tarihsel Gelişimi". *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 11(2):2, 83-98.
- Cromien, S. (2018). "The Power of the Purse". *Administration*. 66(4), 63–90.
- Danimarka Parlamentosu (1953). Danimarka Anayasa Kanunu. https://www.thedanishparliament.dk/-/media/sites/ft/pdf/publikationer/engelske-publikationer-pdf/the_constitutional_act_of_denmark_2018_uk_web.pdf (Erişim Tarihi: 14.06.2024).
- Demirbaş, T. & Çetinkaya, Ö. (2018). *Kamu Mali Yönetiminde Kontrol ve Denetim*. Bursa: Ekin Basım Yayınevi.
- Dikmen Caniklioğlu, M. (2001). "Anlamı, Kapsamı ve Sınırlarıyla Temel Haklar ve Anayasalarımız". *DEÜ Hukuk Fakültesi Mahmut Tevfik Birsnel Armağanı*. 461-494.
- Doğan, K. C. & Şentürk, S. H. (2017). "İngiltere’de On Yedinci Yüzyıl Devrimler Çağı ve Parlamentarizmin Gelişimi Doğrultusunda Bütçe Hakkı". *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. 7(14), 353–373.

- Doğan Özer, İ. (2022). "Bütçe Hakkından Kamu Bütçesine: Osmanlı'dan Günümüze". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. 29(4), 683–706.
- Durdu, M. (2020). "Bütçe Hakkının Cumhurbaşkanlığı Sistemindeki Görünümü ve Latin Amerika Ülkeleri ile Mukayesesi". *Liberal Düşünce Dergisi*. 25(99), 49–78.
- Edizdoğan, N. & Çetinkaya, Ö. (2023). *Kamu Bütçesi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa.
- Ergen, Z. (2020). "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Bütçe Hakkının Gelişim Süreci". *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 29(3), 239-253.
- Estonya Cumhuriyeti Parlamentosu (1992). Estonya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/521052015001/consolide> (Erişim Tarihi: 05.06.2024).
- Fransız Anayasa Konseyi (1958). Fransa Anayasası. <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/constitution-of-4-october-1958> (Erişim Tarihi: 10.05.2024).
- Finlandiya Adalet Bakanlığı (2018). Finlandiya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1999/en19990731> (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Gölçek, A. G. (2014). "Bütçe Kavramı ve Bütçe Hakkı: Tarihsel Bir İnceleme". *Vergi Raporu*. 184, 132-139.
- Gözler, K. (2019). *Türk Anayasa Hukuku*. Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa.
- Gözler K. (2016). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Ekin Basım Yayın Dağıtım: Bursa.
- Güneş, V. (2022). "Türkiye'de Bütçe Hakkının Doğruluk İlkesi Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi*. 10(2), 95–109.
- Hırvatistan Parlamentosu (1991). Hırvatistan Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.sabor.hr/en/constitution-republic-croatia-consolidated-text> (Erişim Tarihi: 11.06.2024).
- Hollanda İçişleri ve Krallık İlişkileri Bakanlığı (2018). Hollanda Krallığı Anayasası. <https://www.government.nl/documents/reports/2019/02/28/the-constitution-of-the-kingdom-of-the-netherlands> (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- İrlanda Parlamentosu (1937). İrlanda Anayasası. <https://www.irishstatutebook.ie/eli/cons/en/html> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- İtalyan Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (1947). İtalyan Cumhuriyeti Anayasası. https://www.quirinale.it/allegati_statici/costituzione/costituzione_inglese.pdf (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- İsveç Parlamentosu (1974). İsveç Anayasası. <https://www.government.se/contentassets/7b69df55e58147638f19bdfb0984f97/the-constitution-of-sweden/#:~:text=Sweden%20has%20four%20fundamental%20laws,of%20the%20Instrument%20of%20Government> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- İsviçre Federal Konseyi (1999). İsviçre Konfederasyonu Federal Anayasası. <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/1999/404/en> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- İspanya Parlamentosu (1978). İspanyol Anayasası. <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).

- İzlanda Parlamentosu (1944). İzlanda Cumhuriyeti Anayasası. https://www.government.is/library/01-Ministries/Prime-Ministrers-Office/constitution_of_iceland.pdf (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Kaboğlu, İ. Ö. (2011). *Anayasa Hukuku Dersleri*. Legal Kitapevi. İstanbul.
- Kanada Adalet Bakanlığı (1982). Kanada Anayasası. <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/const/> (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Karaer, A. (2022). "Vergi ve Kamu Borçlanması". *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları, 611-624. Ankara. ISBN: 978-605-2089-68-2.
- Kaymaz, M. A. (2022). "Meclisin Bütçe Hakkının Türkiye Cumhuriyeti Anayasası Perspektifinde Genel Bir Değerlendirmesi". *The Journal of Social Sciences*. 56(56), 467–476.
- Kıral, H. & Akdemir, T. (2019). "Bütçe Hakkı Kapsamında Türkiye’de Ödenek Aktarmalarının Değerlendirilmesi". *Sayıştay Dergisi*. 112, 107–135.
- Kolombiya Anayasa Mahkemesi (1991). Kolombiya Siyasi Anayasası. <https://www.corteconstitucional.gov.co/english/Constitucion%CC%81n%20en%20Ingle%CC%81s.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Konukman, A. (2015). "Türkiye’de Bütçe Hakkının Kullanımı: Sorunlar ve Çözüm Önerileri". *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(1), 23–65.
- Kore Cumhuriyeti Parlamentosu (1987). Kore Cumhuriyeti Anayasası. https://elaw.klri.re.kr/eng_service/lawView.do?lang=ENG&hseq=1 (Erişim Tarihi: 14.06.2024).
- Kosta Rika Parlamentosu (2020). Kosta Rika Cumhuriyeti Anayasası. https://www.constituteproject.org/constitution/Costa_Rica_2020 (Erişim Tarihi:12.06.2024).
- Kruithof M. & Bondt, W. de (2017). *Introduction to Belgian Law*. Wolters Kluwer Legal & Regulatory. USA.
- Küçükaycan, D. & Çelikay, F. (2019). "Bütçe Teorisi Perspektifinden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin Bütçeleme Süreci ve Bütçe Hakkı Üzerindeki Etkileri". İçinde Güner, A., Akgül Yılmaz, G. ve Doğrusöz, B. (ed.), *Prof. Dr. Ömer Faruk BATIREL’e Armağan Kitap* (329-355). ISBN:978-975-02-5766-7.
- Letonya Parlamentosu (2014). Letonya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/constitution> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Litvanya Cumhuriyeti Parlamentosu (1922). Litvanya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.saeima.lv/en/legislative-process/constitution> (Erişim Tarihi: 13.06.2024).
- Lu, Y. & Xue, C. (2011). "The Power of the Purse and Budgetary Accountability: Experiences from Subnational Governments in China". *Public Administration and Development*. 31(5), 351–362.
- Lüksemburg Temsilciler Meclisi (2009). Lüksemburg Büyük Dukalığı Anayasası. https://www.constituteproject.org/constitution/Luxembourg_2009 (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Macaristan Parlamentosu (2020). Macaristan Anayasası. <https://www.parlament.hu/documents/125505/138409/Fundamental+law/73811993-c377-428d-9808-ee03d6fb8178> (Erişim Tarihi: 13.06.2024).

- Malta Parlamentosu (1964). Malta Anayasası. <https://legislation.mt/eli/const/eng> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- MAXQDA Manual (2020). MAXQDA Getting Started Guide. <https://www.maxqda.com/download/manuals/MAX2020-Online-Manual-Complete-EN.pdf> (Erişim Tarihi: 31.07.2024).
- Meksika Temsilciler Meclisi (2015). Meksika Birleşik Devletleri Siyasi Anayasası. https://www.constituteproject.org/constitution/Mexico_2015 (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Musa, A. M. (2021). "The Relationship between the President and the House of Representatives in Budget Rights". *J. Legal Ethical & Regul. Isses.* 24, 1.
- Narter, R. (2012). "Anayasal Açıdan Bütçe Hakkı". *Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi.* 7(1):2, 35-52.
- Niu, M. & Lin, M. (2020). "When the Power of the Purse Meets the Power of Technology: A Case Study of Guangzhou People's Congress in China". *Asia Pacific Journal of Public Administration.* 42(4), 274–289.
- Norveç Adalet ve Kamu Güvenliği Bakanlığı (1814). Norveç Krallığı Anayasası. <https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/1814-05-17> (Erişim Tarihi: 14.01.2024)
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2023). "OECD Best Practices for Parliaments in Budgeting". *OECD Journal on Budgeting.* 23/1, <https://doi.org/10.1787/33109e15-en>.
- Özvar, S. (2021). "Yapısal Reformların Bütçe Hakkının Etkin Kullanımına Etkisi: Meksika Örneği". *Sayıştay Dergisi.* 32(121), 99–126.
- Polonya Parlamentosu (2017). Polonya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm> (Erişim Tarihi: 12.06.2024).
- Portekiz Parlamentosu (1976). Portekiz Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.parlamento.pt/sites/EN/Parliament/Documents/Constitution7th.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Rahman, T. & Mohsin, L. (2022). "Parliamentary Power of the Purse: Stocktaking the Role of the Jatiya Sangsad in the Budgetary Process in Bangladesh". *Public Organization Review.* 22: 1217–1236.
- Romanya Cumhurbaşkanlığı İdaresi (1991). Romanya Anayasası. <https://www.presidency.ro/en/the-constitution-of-romania> (Erişim Tarihi: 14.06.2024).
- Sak, R., Sak, İ.T.Ş., Şendil, Ç.Ö. & Nas, E. (2021). "Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi". *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi.* 4(1), 227–256.
- Sapankaya, F.Y. & Tandırcioğlu, H. (2022). "Gençlerin Bütçe Hakkı Algısı: Manisa Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğrencileri Üzerinden Bir Değerlendirme". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi.* 29(2), 297–317.
- Selen, U. & Tarhan, B. (2015). "Türkiye’de Seçmenlerin Bütçe Hakkı Algısı ve Etkileyen Faktörler". *Journal of Life Economics.* 4, 1-18.
- Slovakya Parlamentosu (1992). Slovakya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.prezident.sk/upload-files/46422.pdf> (Erişim Tarihi: 14.06.2024)
- Slovenya Cumhuriyeti Meclisi (1991). Slovenya Cumhuriyeti Anayasası. <https://www.us-rs.si/media/constitution.pdf> (Erişim Tarihi: 14.06.2024)

- Stapenhurst, R., Jacobs, K. & Cedric Eboutou, T. (2019). "Developing an Index of EX-POST Parliamentary Oversight of Public Finance". *The Journal of Legislative Studies*. 25(1), 119-142.
- Şahin İpek, E. A. (2017). "Bütçe Hakkının Kullanılması Bakımından TBMM'nin Bütçe Sürecindeki Rolünün Değerlendirilmesi". *Maliye ve Finans Yazıları*. 1(107), 70–107.
- Şili Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi (1980). Şili Cumhuriyeti Siyasi Anayasası. https://www.constituteproject.org/constitution/Chile_2021 (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Türer, A. (2022). "Sayıştay ve Dış Denetim". *Konularına Göre Karşılaştırmalı Dünya Anayasaları*. Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları. 595-609, Ankara. ISBN: 978-605-2089-68-2.
- Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Anayasası, Resmi Gazete. Yayımlı 09.11.1982. Sayı: 17863.
- Türkiye Cumhuriyeti (T.C.) Dışişleri Bakanlığı (2024). İsviçre'nin Siyasi Görünümü. <https://www.mfa.gov.tr/isvicre-kunyesi.tr.mfa> (Erişim Tarihi: 24.07.2024).
- Wehner, J. (2006). "Assessing the Power of the Purse: An Index of Legislative Budget Institutions". *Political Studies*. 54, 767–785.
- Yeni Zelanda Parlamentosu (1986). Yeni Zelanda Anayasası. <https://www.legislation.govt.nz/act/public/1986/0114/latest/DLM94204.html> (Erişim Tarihi: 15.06.2024)
- Yeşilbaş Özenç, Y. (2022). "Eğitim Araştırmalarında Durum Çalışması Deseni Nasıl Kullanılır?". *Uluslararası Eğitimde Nitel Araştırmalarda Mükemmellik Arayışı Dergisi*. 1(2), 57-67.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldız, M. (2011). "İspanya Yönetim Sistemi'ndeki Tekçilik ve Federalizm Tartışmalarının Değerlendirilmesi". *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 29(2), 175-191.
- Yılmaz, H. H. & Biçer, M. (2010). "Parlamentonun Bütçe Hakkını Etkin Kullanımının Yeni Bütçe Sistemi Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Maliye Dergisi*. 158(1), 201–225.
- Yürükoğlu, B. & Kırıcı Çevik, N. (2023). *Bütçe Hakkı ve Demokrasi: OECD Ülkelerinden Ampirik Bulgular*. Özgür Yayınları. Gaziantep. ISBN: 978-975-447-621-7.
- Yunanistan Parlamentosu (2008). Yunanistan Anayasası. <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/f3c70a23-7696-49db-9148-f24dce6a27c8/001-156%20aggliko.pdf> (Erişim Tarihi: 15.06.2024)
- Zarei, H., Yazdifar, H., Dahmarde Ghaleno, M. & Namazi, N. (2022). "National Culture and Public-Sector Budgeting: The Mediating Role of Country-Level Institutions Using a Structural Equation Modelling Approach". *Journal of Applied Accounting Research*. 23(3), 686–714.